

Savaş ve Terör

Av. Muharrem BALCI

Giriş

İnsanlar teorik konular üzerinde her zaman durmazlar. Genellikle konjonktürün acıttığı günlerde, o sırada yaptıkları veya kendilerine yapılanlar üzerinde kafa yormaya çalışırlar. Günümüzde de ABD'nin bir çok üçüncü dünya ülkesine, yakınlarda da Afganistan'a yaptığı çirkin saldırılarla birlikte, savaş ve terör kavramları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Özellikle de 11 Eylül sonrasında bir çok araştırmacı, "Bizden Neden Nefret Ediyorlar" başlıklı araştırmalarla kendilerinin başlattığı savaşın terörle karşılık bulmasının nedenlerini araştırmakla meşgul. ABD kendisine yapılan saldırıları terör, kendisinin başkalarına yaptığı saldırıyı da teröre karşı savaş, hatta özgürlüğe kavuşturma mücadelesi olarak algılatmaya çalışmaktadır. Hatırlanacağı gibi 11 Eylül saldırısı ABD Başkanınca, önce ABD'ye karşı başlatılmış bir savaş, daha sonra terör olarak ifade edildi. Karşılığında da bu teröre karşı çok uzun sürecek bir savaşın başladığı duyuldu.

Şimdi, bu topyekün savaşa, bu kirli savaşların beslediği medyanın kitleleri yönlendirdiği gibi mi bakmalı, yoksa tarih ve hukuk ilminin bize kazandırdığı formasyonu kullanarak ve yanlısamlara neden olmayacak şekilde, bu kavramların içini mi doldurmaliyiz? Bu çalışmada misyonumuzun gereği olduğuna inandığımız ikinci yol tercih edilmiştir.

Savaş ve terör: Bu iki kavramdan birincisinin insanlığın tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir; "terör" kavramının ise, "savaşın güçlüler tarafından güçsüzlere izafe edilmiş şekli" olduğu yeni kavranmaya başlandı. Bunun için de, çalışmanın mihverini teşkil eden

cek bu iddialı belirlemeyi açmak için savaş ve terör ayırımını konu edindik.

Önce hepimizin az veya çok, hakkında bilgi sahibi olduğu savaş kavramı ve olgusu üzerinde durulacak, sonra da dimağlarımıza kazınan terör kavramı ve olgusu hakkında teorik bilgiler verilecek, daha sonra her ikisi arasındaki ilişki, benzerlik ve ayrılıklar tartışılacaktır. Sunumun son bölümünde de terörün ortadan kaldırılmasının önündeki engeller, özellikle de düşünce ve ifade özgürlüğü, terörist devletlerin veya yöneticilerin Uluslararası Suçlar Mahkemesinde yargılanmasının önündeki engeller üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmada önemli bir husus da, savaşı, topyekün anlamda kullanılan 'mücadele (savaş)'nin bir parçası/silahlı eylem olarak aldığımızın altını çizmektir. Savaş her ne kadar topyekün mücadele anlamında da kullanılıyor ve biz de genelde savaşı topyekün bir mücadele olarak alıyor olsak da; burada yapılmaya çalışılan, topyekün mücadelenin bir parçası olduğu halde savaş dışında bir olgu olarak gösterilen silahlı mücadele/savaş'ın terörle ilişkisi, benzerlik ve ayrılıkları üzerinde bir incelemedir.

Savaş Üzerine

Clausewitz, Batı'nın en önemli savaş teorisyenlerinden biri. 1970'li yıllarda elimizden düşürmediğimiz kitabı *SAVAŞ ÜZERİNE* de, savaşı, bir düelloya benzetmektedir. Bir farkla ki ona göre savaş, düellonun büyük çaplısı, ya da güreşçinin yakın hasmını alt etmesi, yıkması, böylece tüm direnişini yok etmesinde olduğu gibi safhaları olan bir mücadele türü.

“Demek oluyor ki savaş, hasmı, irademize bo-
yuno eğmeye zorlayan bir şiddet hareketidir”¹

der ve devam eder:

“**Şiddet, şiddeti göğüslemek** için, bilim ve sanatların buluşları ile silahlanır. Gerçi kaydedilmeye değmez bazı ufak tefek sınırlamaları devletler hukuku yasaları adı altında kabul eder ama, bunlar uygulamada savaşın gücünü zayıflatmaz. **Şiddet**, yani fizik kuvvet (çünkü Devlet ve Kanun kavramlarının dışında manevi kuvvet diye bir şey yoktur), böylece **savaşın aracı** olmaktadır; **ereği** ise düşmana irademizi zorla kabul ettirmektir. Bu ereği tam bir güven içinde gerçekleştirebilmek için, **düşmanı silahtan arındırmak** gerekir, ve işte bu silahsızlandırma, tanımlama gereği, savaş operasyonlarının gerçek anlamda **ilk amacıdır**. Bu amaç son ereğin yerini almakta, onu bir bakıma, savaşın kendisine ait bir şey değilmişçesine, bir kenara itmektedir.”²

Batı'nın savaş anlayışını formüle eden ve bir yandan 19. yüzyıla kadar yapılan savaşların eleştirilerini yaparken, diğer yandan “**savaşın politik bir amacın aracı olduğu**” meşhur görüşü ile savaş teorisini 19. yüzyıla taşıyan Clausewitz, kötü kopya öğrencileri Batılı komutanlar eliyle 20. yüzyıla taşındı. İşte bize terörün ne kadar acımasız bir tedhiş örneği olduğunu öğretmeye kalkan Batı'nın savaş teorisyeninden, bazı belirlemeler. Bu belirlemelere geçmeden önce bir önemli hususu ifade etmek gerekiyor: Clausewitz, sonraki meslektaşları tarafından savunmaya fazla önem veren biri ve ayrıca da **fazla insancıl** bulunmuştur.

İşte bu ünlü savaş teorisyenisi, savaşta fizik gücü acımadan kullanan ve kan dökmekten kaçınmayan tarafın avantajlı duruma geçeceğini, “**bize iğrenç geliyor diye vahşet unsurunu ihmal edemeyeceğimizi**”, aksi anlayışın insanın “**kendi çıkarına aykırı düşeceğini**” belirtmektedir. Fakat belki de kendini görevli saymasının gereği olarak bir yanıltıcı saptamayı da not etmeden geçemez; “**uygar milletlerin savaşları uygar olmayan milletlerin savaşlarına göre çok daha az zalim ve yıkıcı-**

dır”. Sanırsınız ki Batı'daki Otuz yıl Savaşlarını, Yüzyıl Savaşlarını, din savaşlarını ve benzerlerini okumamıştır. Tabii ki, kendinden sonra vuku bulan ve milyonlarca insanın ölümüne ve bir o kadar insanın da birkaç kuşak ötelere kadar etkilenecek sakatlıklara maruz kalmasına neden olan dünya savaşları da Clausewitz'i haksız çıkarmıştır.

Savaşta Karşılıklı Eylem ve Aşırılıklar

Clausewitz, savaşı kutsallığından arındırıp bir bilim haline getirirken³ savaşın değişik safhalarında, yine savaşın niteliğine uygun karşılıklı eylemleri, bir diğer deyişle aşırılıkları tespit etmektedir:

Sınırsız Kuvvet Kullanma (Birinci Karşılıklı Eylem)

Clausewitz'e göre, fizik gücün sonuna kadar kullanılması hiçbir zaman zekanın kullanılmaması anlamına gelmez. Fizik gücü acımadan kullanan ve kan dökmekten çekinmeyen taraf, aynı şekilde hareket etmeyen diğer tarafa oranla daha avantajlı bir durum elde eder. Neticede iradesini hasmına kabul ettirir. Her iki taraf da aynı şeyi düşündüğünden birbirlerini aşırı hareketlere iterler ve bu aşırılıklar karşı tarafın güç ve direncinden başka sınır tanımaz.⁴

Savaşta sınırsız kuvvet kullanmayı da şöylece özetler: Savaş bir şiddet hareketidir ve şiddetin sınırı yoktur.⁵ Düşman taraflardan her biri diğerine iradesini kabul ettirmek ister, bundan da karşılıklı bir eylem doğar ki, kavram olarak ve mantiken sonuna kadar gitmeyi gerektirir. Bu birinci karşılıklı eylem ve karşılaştığımız birinci aşırılıktır.⁶

Düşmanı Etkisiz Hale Getirme (İkinci Karşılıklı Eylem)

Düşmanı etkisiz hale getirmek savaşın ana amacıdır. Savaş halinde bulunan kimse için en

¹ Carl Von CLAUSEWITZ, *Savaş Üzerine*, (İstanbul: 1975, May Yay), s. 44.

Not: CLAUSEWITZ bir Alman Generali olup, “Savaş Üzerine/Vom Kriege” adlı eseri ilk defa 1832'de yayımlanmıştır.

² Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 44.

³ Mehmet Ali KILIÇBAY, “Von Clausewitz'in Bilimsel Savaşı”, *Cogito*, 3 Aylık Düşünce Dergisi, 1995, Sayı 3.

⁴ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 45.

⁵ Karşı bir argüman olarak, “Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırılıarı sevmez.” (Bakara, 190).

⁶ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 45.

kötü durum, tamamen etkisiz hale geldiği durumdur. Öyleyse düşmanı etkisiz hale getirmek istiyorsak ya onu silahtan tecrit etmek, ya da kendisini böyle bir tehdit altında hisseceği hale getirmek gerekir. Formül şudur: Ben düşmanı yenmedikçe onun beni yenmesinden korkmalıyım. Bu ikinci karşılıklı eylemdir ve ikinci bir aşırılığa yol açar.⁷

Güçlerin son haddine kadar kullanılması (Üçüncü Karşılıklı Eylem)

Eğer düşmanı alt etmek istiyorsak, çabalarımızı onun direnme gücüne uydurmamız gerekir. Bu direnme gücü birbirinden ayrılmasına imkan bulunmayan iki faktöre bağlıdır. **Elindeki olanakların genişliği ve iradesinin kuvveti.** Düşmanın direnme gücünü aşağı yukarı tahmin edebiliyorsak kendi imkanlarımızı da ona göre ayarlayabiliriz. Bu yüzden de yarışma başlayacak ve tarafları bir kez daha aşırı hareketlere itecektir. Burada üçüncü karşılıklı eylem ve üçüncü aşırılıkla karşılaşmış oluyoruz.⁸

Savaşta Kurallar

Clausewitz, bir yandan yukarıdaki karşılıklı eylemleri/aşırılıkları belirlerken, diğer yandan da bu aşırılıkları sınırlayan, dolayısıyla taraflar açısından bazen olumsuzlukla sonuçlanacak durumu belirleyen kuralları ortaya çıkarmaktadır. Savaşı daha iyi değerlendirmemize yarayacak sınırlayıcı kurallar şunlar olmaktadır:

Savaş tek ve ani bir darbeden ibaret değildir

Savaşta hareket halindeki tüm askeri güçleri hep birden seferber etmek mümkündür, fakat tüm kaleleri, akarsuları, dağları, insanları, kısaca tüm ülkeyi aynı şekilde bir anda harekete geçirmeye imkan yoktur. Tüm güçlerin aynı anda mükemmel bir şekilde bir araya getirilmesi savaşın niteliğine aykırıdır. Gerçek ve gerekli tedbirler farazi aşırılıkları telafi eder. Sadece bu nedenle bile taraflardan her biri, karşılıklı eylem sırasında şiddetin en son derecesine varmadan durmak zorunda kalabilir. Dolayısıyla tüm güçlerini aynı zamanda

seferber edemeyecektir. Bu durum, taraflardan birinin zaaf göstererek fırsatı kaçırmasına neden olur ki, onu kendi çabalarını gevşetmeye iten objektif neden budur. Böylece karşılıklı eylem sonucunda aşırı eğilimler sınırlanmış olabilir.⁹

Savaş hiçbir zaman mutlak bir sonuç doğurmaz

Yenilen taraf, sonucu geçici bir talihsizlik sayar; yenilgiyi mutlak ve kesin saymaz. Gelecekteki politik koşulların durumu telafi edebileceği umulur. İşte bu da gerilimin şiddetini/aşırılıkları ve harcanan çabaların yoğunluğunu geniş ölçüde yumuşatan bir etkidir.¹⁰

Savaşta temel faktör 'Politik Amaç'tır.

Savaşın politik amacı, savaşın hareketli olduğu anlarda pek akla gelmez. Savaş şiddetini yitirince ve genellikle düşmanı net bir şekilde yenemeyince savaşın politik amacı yeniden gündemimize gelir. Ve politik amaç temel bir faktör halini alır. Politik amacımıza ne kadar değer verirsek ondan vazgeçmek o kadar zordur ve bu oranda çabalarımızı canlı tutarız. İşte gerek askeri hareketin hedefi gerekse çabalarımızın ölçüsü bu **politik amaç**tır. Askeri hareketin hedefi politik amacın yerine geçmiş, onunla özdeşleşmişse, bu hareket genellikle politik amacın öneminin azalması ölçüsünde şiddetini/aşırılığını yitirecektir.¹¹

Savaş durduracak tek bir neden vardır ve bu taraflardan sadece biri için geçerlidir.

Taraflardan biri ancak tek bir nedenle düşmanlığın etkisinden sıyrılabilir; o da harekete geçmek için daha uygun bir anı kollamaktır. Görülüyor ki bu neden sadece bir taraf için söz konusudur. Birinin çıkarı harekete geçmek ise, diğerinin çıkarı da beklemek olacaktır. Taraflar arasında bir dengenin bulunması ve bu denge nedeniyle barış yapılmış olması, tarafların gücünde bir değişiklik olmasında taraflardan birinin harekete geçmesinin mutlak olduğu anlamına da gelir. Bu yönüyle savaş sürekli teyakkuz halidir. Bir başka deyişle barışa, "**savaşta verilen ara**" denilebilir.

⁹ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 50.

¹⁰ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 51.

¹¹ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 54.

⁷ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 47.

⁸ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 48.

lir. Bu durumda da aşırılıkların geçici de olsa önüne geçilmiş olacaktır.¹²

Savaşın Nitelikleri

Maddi Unsurlar

Clausewitz, 'tekniksiz ve kutsal kahramanlar savaşı'ndan, 'teknolojiye dayalı ve kutsal olmayan mühendisler savaşı'na geçişin teorik çerçevesini oluştururken, bir yönüyle savaşın dünyevileşmesinin bir tür manifestosunu yazmaktadır.¹³ Bu manifestoda öne çıkan niteliklere gelince:

Savaş her zaman için ciddi amaca yönelen ciddi bir araçtır.

Savaş, gemi azya almış bir coşkunun ürünü veya bir defada gerilimi boşalan aşırı bir şey değildir. Savaş bir bakıma şiddetin düzenli kalp atışlarına benzer, kısa veya uzun sürede gevşeyip gücünü yitirir, amacına er geç ulaşır. Savaş mutlaka politik bir durumdan doğar ve politik bir etkenden çıkar. İşte bunun içindir ki savaş politik bir eylemdir. Mutlak bir şiddet gösterisi de değildir. Savaş politik bir amaçtan doğar ve bu amacın sonuna kadar ona yön verir. Fakat bununla birlikte politik amaç zorba bir kanun koyucu değildir; elindeki araçların niteliğine uymak zorundadır. Bunun içindir ki zaman zaman değişikliklere uğrar, fakat ön plandaki yerini muhafaza eder.¹⁴

Savaş politikanın başka araçlarla devamıdır

Clausewitz, politikayı "şahılaşmış devletin zekası" olarak görmektedir.¹⁵ Ona göre, politik amaç bir gaye, savaş ise bir araçtır ve araç hiçbir zaman amaçtan ayrı olarak düşünülemez. Böylece savaşın sadece politik bir eylem olmadığını, bununla birlikte gerçek bir politik araç, politik ilişkilerin bir devamı ve bu amaç ve ilişkilerin başka araçlarla gerçekleştirilmesi olduğunu anlarız. Dolayısıyla tüm savaşlara politik eylemler gözü ile bakılabilir.¹⁶

Savaşa bağımsız bir şey değil de politik bir araç olarak bakıldığında, tüm savaş tarihi ile çelişkiye düşmemiş oluruz. Ayrıca bu bakış açısı bize, savaşların birbirine benzemediklerini, tersine kendilerini doğuran etkenlerin ve şartların niteliğine göre çok değişik biçimlere büründüklerini göstermektedir. Bu itibarla bir devlet adamının ilk ve en önemli ve kader tayin edici yargısı, "giriştiği savaşın türünü doğru olarak değerlendirmek ve böylece onu olmadığı bir şey yerine koymamak ve olamayacağı bir şey olmasını istememek"tir.¹⁷

Manevi Unsurlar

Her ne kadar Clausewitz bu şekilde bir ayırım yapmamış olsa da, konunun daha kolay anlaşılmasını sağlamak açısından savaşta matematik ölçülere sığmayan bazı unsurları "manevi unsurlar" başlığı altında değerlendireceğiz.

Savaşta eksiklikler her zaman olasıdır

Savaş hiçbir zaman soyutlanmış bir hareket değildir. Savaş birden bire patlak vermez; yayılması ve genişlemesi bir anlık iş değildir. Bu itibarla taraflar birbirleri hakkında iyi veya kötü bir fikir edinebilir. Ancak yine de savaş, dört başı mamur yaratık olmayan insan unsuru ile yapıldığından eksiklikler her zaman olasıdır. Bu eksiklikler iki taraf için de değiştirici, düzeltici bir faktör rolü oynar.¹⁸

Savaş objektif niteliği kadar subjektif niteliği ile de bir kumara benzer.

Tehlike, savaş faaliyetinin başlıca unsuru- dur ve savaş tehlike içinde cereyan eder. Tehlike ile karşı karşıya bulunan insanda aranacak en üstün moral nitelik **cesarettir**. Yiğitlik, başarıya güven, cüret ve gözüpeklik cesaretin çeşitli görüntüleridir. Ve ruhun bütün bu eğilimleri doğal ortamları olan tesadüf unsurunu ararlar. O halde savaşta aranan mutlak matematik unsur, savaş ortamının ihtimal hesaplarına dayanak olabilecek sağlam temelden yoksundur. Bu nedenledir ki savaş oyunu, bütün insani faaliyetlerden daha çok bir kağıt oyununu andırır.¹⁹

¹² Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 55.

¹³ Mehmet Ali KILIÇBAY, a.g.m.

¹⁴ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 64.

¹⁵ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 65.

¹⁶ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 64.

¹⁷ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 66.

¹⁸ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 49.

¹⁹ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 61.

“Savaş Sanatı” canlı ve moral güçlerle uğraşır

İdrakimiz genellikle berraklığa ve kesinliğe yönelmiş olmakla birlikte, zihin çoğu zaman kararsızlığı da sever. Matematik hesapların ağır bir zorunluluk ve çaresizlik oluşturduğu anlarda zihin, hayal gücü sayesinde tesadüfler aleminde kalmayı da tercih edebilir. Zorunluluğa ve çaresizliğe boyun eğmek yerine olanaklar evreninde kanat çırpmayı yeğler. Clausewitz, bunu, korkusuz bir yüzücünün kendisini dalgaların kucağına atmasındaki cesaret ve kahramanlığına, tehlikelere karşı göğüs germesine benzetmektedir.

Bu yüzdendir ki teori, insan unsurunu hesaba katar ve cesarete, yiğitliğe, hatta cürete yer verir. Savaş sanatı canlı ve moral güçlerle uğraşır; bu itibarla hiçbir zaman mutlak ve kesin olana ulaşamaz. En küçük işlerde olduğu gibi, en büyük işlerde de arızî ve tesadüfi olana bir pay bırakılır.²⁰

Savaşa İlişkin Değerlendirme

Buraya kadar belirlenenlerden çıkan sonuçları üç hale indirmek mümkün olabilmektedir:

Birincisi, niteliği itibarıyla savaş şiddet, kin ve nefret eğilimlerinden kaynaklanmaktadır;

İkincisi, insan ruhunun özgür bir faaliyeti olarak ihtimal hesapları ve tesadüfler savaşta önemli rol oynamaktadır;

Üçüncüsü, savaşın, salt akla bağımlı politik araç olma kimliği vardır.

Her somut savaşta bu üç nitelikten biri ön plana çıkabildiği veya bir nitelikten diğerine geçilebildiği gibi; savaş, her üç niteliği de bir bütün olarak içinde barındırabilmektedir. Bunlardan birini hesaba katmak istemeyen, ya da aralarında keyfi bir ilişki kurmaya yönelen teori derhal gerçekle öyle bir çelişkiye düşer ki sırf bu yüzden tüm değerini yitirir. Bu itibarla bütün mesele, teoriyi bu üç eğilim arasında dengede tutabilmektir.²¹

İlk çağda tanrının işi olarak algılanan savaş, orta çağda da insanların tanrı adına yaptıkları mücadelenin adı olmuştur. Batı, XII ve XIII. Yüzyıllardan itibaren kendi kıtasının dışına taşarak, diğer kültürlerle karşı yine kutsallıkla donanmış bir silahlı mücadeleye girişmiştir. Batının ulus devlet modelini kurarken ve Rönesans'ı yaşarken verdiği savaşlarda da bireyleri ve ulusu kutsallaştırması, kutsallığın, kutsal savaşın, dünyevi boyutta yaşanılmayı beraberinde getireceğinin işareti olmuştur.²²

Batı'nın savaşla ilgili öngörüsünü dokuyan Clausewitz, savaşı siyasetin fonksiyonu olarak kabullendirdikten sonra, savaşı bir makine, bir fabrika, bir endüstri, bir sistem gibi görmekte ve iktisatçılara özgü, verimlilik, tasarruf, en yüksek fayda gibi kavramları bu alana dahil etmektedir.²³

Savaşa bir başka yönden, insanların savaşta mecbur edildiği yönünden baktığımızda da, savaşın bu derece bir endüstri olarak görülmesi, onun vazgeçilemez/reddedilemez konuma getirilmesi sonucunu da doğurmuştur. Bu gün bir çok devletin yasalarında, özellikle ulus devletlerin yasalarında mecburi askerlik hizmeti vardır ve yaptırımını ağır cezalara bağlanmıştır. Örneğin 1960 yılına kadar İngiltere'de mecburi askerlik ve savaşta reddedememe esası vardı. Savaşı reddetmenin cezasını konuya ilişkin yönetmelik şu şekilde tanımlamaktadır: Yere haç biçiminde bir kazık çakılarak, savaşı reddeden kişi haçın önünde ayakta durur. Elleri arkasında, kazığın iki kanadına, ayakları da kazığın dibine birbirine bağlanır. Haçın, cephe hattına yakın ve düşman ateşine 'epeyce açık' bir yere çakılması gerek. Hükümlü, günde iki saat haça bağlı durur. Cezanın süresi ise genellikle üç aydır.²⁴

Ulus devlet mantığının savaşı bu denli mecburiyet içinde tutması, üstelik kıtalararası savaşlarda, pek de zaruri olmayan konularda zorunluluk esasına bağlanması, ileride terör konusunu işlerken dikkatimizi çekeceği gibi, bir alışkanlık, bir intikam duygusu ve olgusu için önemli bir zemin oluşturmaktadır. Belki de terör için incelenecek bir çok unsur ve

²⁰ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 62.

²¹ Carl Von CLAUSEWITZ, a.g.e., s. 67

²² Mehmet Ali KILIÇBAY, a.g.m.

²³ Mehmet Ali KILIÇBAY, a.g.m.

²⁴ Edip Emil ÖYMEN, "Savaşmayı Reddeden Askerler".

kural, savaş için belirlenenlerden esinlenmenin sonucu olabilecektir.

Özellikle de kıtalararası savaşlarda mecburi askerlik hizmeti ve üçüncü dünya ülkelere yapılan saldırılar, çoğu zaman kendi içinden bazen de ötekenden, aynıyla veya daha aşırı insanlık dışı yöntemlerle karşılık bulmaktadır.

Terör ve Terörizm Üzerine

Giriş kısmında savaş kavramı ve olgusu üzerinde duracağımızı, sonra da dimağlarımızı kazınan terör kavramı ve olgusu hakkında teorik bilgiler vereceğimizi, daha sonra da her ikisi arasındaki ilişki, benzerlik ve ayrılıkları tartışacağımızı ifade etmiştik. Bir hususun daha altını çizmiştik ki, o da, savaşın, topyekün mücadelenin silahlı mücadele kısmı; topyekün mücadelenin, (bir başka ifadeyle Clausewitz'de de gördüğümüz gibi) politikanın, silahlı araçlarla devamı ve nihai hedefe varmada olmazsa olmaz olarak algılanan bölümü, olduğu idi.

Savaşla ilgili bölümde de belirttiğimiz ve son bölümde de üzerinde duracağımız gibi, terör olarak adlandırılan eylem türünün de; savaştan terör çıkarılan ve terörü savaş kuralları içinde görenlerin topyekün mücadele anlayışının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, terör olarak adlandırılan silahlı mücadeleyi de kapsayan topyekün mücadeleyi (politik amacı) bazen bizzat silahlı eylemi yapanlar belirlerken, çoğu zaman da terörün nedeni saydığımız ve terör örgütlerinin bir bakıma doğurucusu olan daha organize güçler belirlemektedir. O halde öncelikle terörün tanımı, unsurları, aşamaları ve sonrasında da terörü besleyen, destekleyen organize güçlerin konumu ve terörle bağlantıları üzerinde durabiliriz.

Bu bölümde genellikle terör ve terörizm konusunda doktrinde ortaklaşa kullanılan argümanları, kısmen kanuni düzenlemeleri, siyasi iktidar (kurulu düzen) gözüyle teröre ve terörizme bakışı, terörü doğuran etkenleri ve ortadan kaldırılmasındaki engelleri aktarmaya çalışacağız.

Terör

Terör, genel bir karşılıkla "korkutma, yıldırma, tedhiş" anlamındadır. Aynı zamanda terörün unsurları olarak da kabul edilen bu korkutma, yıldırma ve tedhiş, insanların ruhsal yapılarını aniden ve güçlü bir şekilde etkileyen korku ve şiddet şeklinde tezahür etmektedir.

Terörün birbirine benzer tanımları bulunsa da, bu güne kadar üzerinde konsensüs sağlanmış bir tanıma ulaşamamıştır. Bunun herkes tarafından kabul edilen nedeni, kendi politik amaçları gereği bir tarafın terörist ilan ettiğini, diğer tarafın özgürlük savaşçısı olarak nitelenmesidir.²⁵

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu terörü şöyle tanımlamaktadır:

"Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir."

Bu çerçevede terör ve terörizme ilişkin birbirinden farklı olmayan, fakat birbirini tamamlayan değişik tanımlar yapılmaktadır:

"Şiddetin sosyal, ulusal, ırksal, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve diğer sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşa tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması"²⁶

"Terör, bir gücü, bir iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir biçimde şiddet kullanma, yıldırma, tedhiş"; terörizm ise; "bireylerin ya da azınlıkların şiddete dayanan ve kişilere mallara ya da kurumlara yönelik siyasal eylem, bu şiddet eylemlerinin tümü"²⁷

²⁵ Osman Metin ÖZTÜRK, www.terror.gen.tr.

²⁶ İlhan AKBULUT, "Gerekçeli Terörle Mücadele Kanunu ve Açıklaması", s. 38.

²⁷ Büyük Larousse.

İngiltere Terörle Mücadele mevzuatına göre terör; “siyasi kurumlara karşı şiddet kullanımı veya toplumun çeşitli kesimlerinin korku içinde bırakılması amacıyla şiddet kullanılmasıdır.”²⁸

Fransa Terörle Mücadele Kanunu ise terörü; “baskı veya tehdit yoluyla, mevcut kamu düzeninin ciddi olarak bozulması amacıyla bireysel veya toplu olarak bulunulan herhangi bir faaliyettir.” şeklinde tanımlamaktadır.²⁹

Terörü, mücadelenin silahlı şekli olarak kabul eden örgütler ise terörü, tarafların resmi ve gayri resmi silahlı güçleri arasında geçen, temel mücadele hedefi olarak düşman silahlı güçlerini azaltmayı öngören, temel mücadele biçimi olarak da suikastlara, siyasal cinayetlere başvuran mücadele biçimi olarak tanımlamaktadırlar.³⁰

Latince’de ‘terror’ veya ‘terrorist’ sözcüğünden kaynaklanan terör, ‘alt üst edici ve felce uğraticı aşırı korku’ olarak tanımlanır.³¹

Terör kavramının kökeni Fransız Devrimine dayanmaktadır. 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime “terör dönemi” veya “terör rejimi” adı verilmiştir:

“Bu dönemde devrim hükümeti çıkardığı bir kararname ile soylular, din adamları, stokçular gibi devrim düşmanı saydığı çevreleri sindirmeye yönelik sert önlemler alarak terör uygulamasını başlatmıştır. Bu dönemde Robespierre’in önderliğindeki kamu güvenliği komitesi bütün yetkileri elinde toplayarak, kuşkulanan kişileri yargılanma ve savunma hakkını askıya alarak jüriye yalnızca aklanma ya da ölüm cezası verme seçeneklerini bırakmıştır. Bu dönemde yaklaşık 300 bin kişi tutuklanmış, bunlardan 17 bin kadar insan mahkeme kararı ile idam edilmiş, birçok insan da yargılanmadan, ya da hapishanelerde ölmüştür.”³²

Teröre ilişkin tanımlar terörü tam olarak açıklamaya kafi gelmemektedir. Terör örgütleri yapısal olarak birbirine benzemekle birlikte, amaçları açısından farklılıklar göstermek-

tedir. Örgütlerin bir kısmı ulusal kurtuluş mücadelesini, bir kısmı geçmişteki olayların intikamını, bir kısmı da belirli ırk veya dini, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları egemen kılmayı amaç edinmektedirler. Örgütlerin amaçlarına ilişkin beyanları, terörü ve terör örgütlerini tanımlamakta birinci zorluğu ortaya çıkarmaktadır. İkinci zorluk ise, terörizm diye tanımlanan eylemlere, yine amaç unsuruna dışarıdan bakışın getirdiği farklılık sonucu oluşan ayrımcılık unsurudur.

“Biris için terörist olan diğeri için kurtuluş savaşçısıdır.”³³

Terör eylemlerine bakışın meydana getirdiği bu ayrımcılık, terör, terörist ve terörizm kavramlarının ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Fakat, yukarıdaki tanımlamalardan, kavramın ilk defa bir devlet yönetimi için kullanılmış olmasından ve ayrıca her türlü gücün –pek tabii ki şiddetin de- meşru kullanıcısının devlet olduğu gerçeğini de esas alarak, aşağıdaki bilgilere katılmamak mümkün gözükmemektedir:

“Kısaca, ‘siyasal düşmanlarını fiziksel olarak yok etmeye karar veren korkutma politikası’ olarak tanımlanan terörün kaynağı, bir şiddet örgütlenmesi olan devlettir... Terör, kökeni devlet gerçeğine yaslanan bir şiddet politikası ve eylemidir. Siyasal şiddetin özel ve yoğunlaşmış bir biçimi olarak terör, nihai kertede açıkça veya örtük ‘zor’a dayanır... Terörün amacı siyasal hasımlarını fiziksel olarak ortadan kaldırmak ya da korkuyla sindirmektir. Böyle bir amaç şiddetin bir biçimiyle yetinemez. Örneğin şiddet, ‘Koyduğum sınırı aşan, sınırsız şiddetimin de hedefi olur’, tehdidi biçiminde de kendini gösterebilir... Terörün kaynağı, bazı kişilerin veya grupların sapkınlıkları ya da vb.leri değil, toplumun yöneten-yönetilenler ikilemi ile antagonistik sınıflara bölünmesinin ürünü olan devlettir.”³⁴

Terörizm

Bir taraftan terör ve terörizmin, insanlık için çok tehlikeli bir sorun olduğu ifade edilirken, diğer taraftan terör ve terör eylemcilerine farklı bakış açılarıyla farklı değerler atfedilmesi, terörizm kavramının tarifinde zorluk çıkarmaktadır. Genel anlamıyla ifade etmeye

²⁸ Osman Metin ÖZTÜRK, www.terror.gen.tr.

²⁹ Osman Metin ÖZTÜRK, www.terror.gen.tr.

³⁰ Osman Metin ÖZTÜRK, www.terror.gen.tr.

³¹ Temel DEMİRER, “Terörist mi Dediniz?”, *Küreselleşme ve Terör, Terör Kavramı ve Gerçeği*, 1. Kitap, s. 28.

³² Şahin KURT, “Uygulamada Terör Suçları ve İlgili Mevzuat”, s. 14. Ayrıca bkz.: Meydan Laruesse.

³³ Osman Metin ÖZTÜRK, www.terror.gen.tr.

³⁴ Temel DEMİRER, a.g.e., s. 28.

çalıştığımızda yine terör kavramının tarifinden yola çıkarak terörizmi,

“cebir, şiddet, korkutma, yıldırma ve sindirme yöntemleriyle halk kitlelerinin iradesini zaafa uğratarak kamu düzenini bozmaya yönelik bir savaş biçimi”

olarak tarif edebiliriz.

Bu genel tariftten de anlaşılacağı gibi kamu düzenini bozmaya yönelik terör eylemlerinin ana amacı siyasidir. Zira kamu düzenini belirleyen ve devamını sağlayan siyasi iktidardır, terör eylemleri de bu iradeyi zaafa uğratarak için yapılır. Esasen tüm örgütlenmelerin hedefi siyasidir. Zira herhangi bir toplum ve toprak parçası üzerinde düşünülebilecek her türlü amaç, iktidar ile mümkün olabilmektedir. Bu iktidara yönelme de hedefin siyasi olmasını gerekli kılmaktadır. Dikkat edilirse burada ana hedef halk kitleleri değil, siyasi iktidardır. Halk kitleleri üzerinde şiddetin uygulanması, bu yolla siyasi iktidarın zaafa uğradığını göstermek ve bundan yararlanarak zayıf düşen iktidara taleplerini kabul ettirmek, mümkün olduğunda de iktidarı ele geçirebilmek içindir. Çünkü her türlü güç kullanmanın meşruiyeti ile donatılmış tek bir güç vardır, o da siyasi iktidardır.

Terörizmin bu kısa tarifinden yola çıkarak terör eylemlerini de,

“Teknolojinin geliştirdiği silahlarla donanmış örgütlerin, siyasi hedeflerine ulaşmak için, örgütlü, sistemli, öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip gibi ahlaki yönden kural tanımayan savaş taktikleriyle insan hayatını da önemsemeyen yürütülen eylemler”

olarak tarif edebiliriz.

Bu tariflerden ortak bir sonuç çıkmaktadır ki bu da, terörizmin, halk ve iktidar üzerinde uzun süreli (amaca ulaşana kadar) korku ve dehşet durumunu sağlayan bir strateji olmasıdır. Pek tabiidir ki bu strateji siyasal bir amacın gereği olmaktadır. Korku ve şiddet içerdikleri için psikolojik yanı ağır basmaktadır.

Bir diğer ifadesiyle psikolojik savaşın sürekli korku ve şiddet unsurları kullanılarak silahla yürütülmesi yöntemine terörizm demektediriz. Bu belirleme aynı zamanda terörizmin iki ana unsurunu ortaya çıkarmaktadır: Birincisi siyasal amaç, ikincisi şiddet eylemleri.

Terörist Faaliyetlerin Amacı

Yukarıda genelde örgütlerin amacının siyasi olduğunu, örgütlenme mantığının altında, amaca ulaşabilmek için güce sahip olma arzusunun yattığını, güce sahip olmanın da, her türlü gücü kullanmada meşruiyet zırhı ile donatılmış siyasi iktidarı ele geçirmekle mümkün olabileceğini ifade etmiştik.

Siyasi iktidarların coğrafi, siyasi ve ideolojik konumlarına izafeten, buldukları yerlerdeki örgütlerin amaçları da farklılık arz eder.

Örgütler ortak bir ifadeyle, savundukları ideolojiye bağlı olarak, gerek propaganda araçlarında gerekse yargılanmalar sırasında yaptıkları savunmalarda amaçlarını, haksızlığa ve zulme karşı direnmek, adil bir yaşam tarzı için kurulu düzeni ve ajanlarını bertaraf etmek olarak açıklamaktadırlar.

Bu açıklamalardan, örgütlerin, dolayısıyla terörizmin amaçlarını, muhalefet edilen kurulu düzeni (statükoyu), sistemi, şiddet yolu ile zaafa uğratarak, gerekirse yıkarak, yerine kendi ideolojileri doğrultusunda bir yönetim tesis etmek olarak belirtebiliriz. Hatta bazıları için biraz daha ileri giderek ve nihai olarak, evrensel bir ideolojinin tüm dünyaya hakim kılınması olarak ifade edebiliriz.

Örgüt mensupları, amaçları uğruna kendilerini toplum için feda eden gönüllüler olarak görür ve tanımlarlar. Muhatap halk kitleleri de, örgütün amaçları doğrultusunda mücadeleye kazandırılacak unsurlardır.

Terör mutlak anlamda siyasi amacı olanlar tarafından kullanılan bir yöntem değildir. Bizat kendileri veya başkaları adına birtakım ekonomik çıkarlar sağlamak için terörü araç olarak kullananlar da çıkabilmektedir. Bu halde terörizmin amacı, ekonomik bir kazanç elde etmek için, toplumda tespit edilmiş zafiyetlerin oluşmasını sağlamak olmaktadır. Ancak, gerek siyasi, gerek ekonomik olsun, her iki amaç için de, asıl hedef siyasi otorite olmaktadır. Zira siyasi otoritenin meşruiyetini elinde bulundurduğu güç kullanma imkanı, her türlü örgütlenmenin nihai amacıdır.

O halde örgütlerin silahlı mücadeleyi tercih etme nedenleri ve amaçları üzerinde duralabiliriz:

Terörizm konusunda uzman olanlar, örgütlerin şiddete başvurmasının nedenini, mücadele ettikleri düşmanları ile aralarındaki güç dengesizliğinde görürler ve hedef alınan sistemin normal yollardan değiştirilmesinin imkansızlığının silahlı mücadeleyi tek çare olarak gösterdiğini ve güç dengesizliğinin ancak terör eylemlerine başvurarak giderilebileceğini varsayarlar.³⁵ Buna terör örgütlerinin kamuoyuna seslerini duyurabilmek için propaganda (reklam) yapma ihtiyaçlarını da eklemek gerekir. Çünkü silahlı mücadele belirli bazı hedeflerin vurulması, terör örgütünün isminin duyulmasının dolayısıyla örgütün, korkutma ve yıldırma taktiğinin neticeye ulaştığının göstergesi sayılmaktadır.

Terörizmin ana hedefi olan siyasi iktidarı ele geçirmek için bazı ara (taktik) hedefler belirledikleri de bilinmektedir:

- Öncelikle hedef alınan rejimi ve siyasi iktidarı yıpratmak, mevcut otoriteyi sarsmak.
- İç ve dış kamuoyunda davalarının duyurulmasını sağlamak ve dikkatleri savundukları davanın üzerine çekmek.
- Oluşturdukları tehdit, toplumun direnme gücünü kırarak kendi davalarına karşı olumsuz duyarlılıkları ortadan kaldırmak ve kitleleri itaate zorlamak.
- Kısmi güç ve otorite sağladıkları toplumda kendilerine taraftar katılımı ve kitle desteği sağlamak.³⁶

Terörizmin bu aşamalardan geçirerek uyguladığı şiddet eylemlerinde toplumun güven duygusu ortadan kaldırılır, halkın can derdine düşmesi sağlanır. Şiddet eylemlerinin yoğunluğu, terörizme karşı duyarlılığın yitirilmesine, devlet ile toplum arasında büyük bir uçurum meydana getirilmesine yol açar. Duyarlılığın yitirilmesi sonucunda ya gerçekten terör örgütünün amacı olan yıldırganlık ortamı oluşur, ya da halk kitleleri içinden bu şiddet eylemlerine karşı örgütlü bir tepki oluşur.

Bazen de bu tepki veya tepkisizlik, kargaşa ortamından beslenen fakat terör örgütü olarak tanımlanamayan çevrelerce oluşturulur.

Özellikle ülkedeki etnik yapının istismar edilerek teröre kaynaklık etmesinin sağlandığı durumlarda, bu tepkisellik, insanlar arasında ayırım gözetmeksizin bilinçsiz bir şekilde doruğa çıkartılır. Bu faaliyet, toplumda bir iç çatışma gerekliliğini kendi çıkarları için öncelleyen çıkar gruplarının eylemi olarak değerlendirilebilir.

Terör Eylemlerinin Aşamaları

İdeolojileri ve hedefleri farklı olsa bile örgütlerin terör stratejisinin dört aşamada gerçekleştirildiği kabul görmektedir.

Birinci Aşama (Hazırlık)

Terörün birinci safhası planlama faaliyetleridir. Örgütler birinci aşamada "hazırlık" adı altında faaliyet sürdürürler. Birinci aşamada örgütler öncelikle içinde yaşadıkları ve muhatap aldıkları toplumu her yönüyle tanımayı ve incelemeyi benimserler. Böylelikle ideolojik faaliyet sonucunda muhatap kitle tam olarak tanımlanır ve örgüte katılacak insanlar, örgütün dayanacağı sempatizan ve üye profili belirlenir.

İkinci Aşama (Örgütlenme)

Örgütlenme aşamasında, hazırlık aşamasında elde edilen sonuçlara uygun faaliyetler yapılır. Hareketi başlatan ve ilk planda katılan kişilerle sonradan katılacak kişiler arasında eğitim ve irtibat sağlama faaliyetleri yürütülür. Bu eğitim, örgüt amaçlarına uygun eleman yetiştirmeyi hedefler. Eğer örgütün stratejisi için gerekli ve temel amaca uygun ise, örgütlenilen kişilerin ve örgüt içinde oluşturulan bağlı örgütlenmelerin, diğer iç ve dış örgütlenmelerle irtibatları sağlanır. Böylelikle, yeterli güç birliği ve gerekli mücadele zemininin oluşturulmuş olduğuna inanılır.

Üçüncü Aşama (Eylem)

Bu safhanın hedefi, eğitilmiş örgütlerin öncülüğünde silahlı eylemler yoluyla halkı korkutmak, sindirmek; devlet güçlerini zaafa uğratarak toplumla devlet arasında güvensiz-

³⁵ Osman Metin ÖZTÜRK, www.teror.gen.tr.

³⁶ Osman Metin ÖZTÜRK, www.teror.gen.tr.

lik yaratmak ve iktidarı ele geçirmek için uygun bir ortam hazırlamaktır. Terör örgütleri bu aşamada terör eylemleri olarak vasıflandırılan silahlı ve bombalı saldırılar, suikastlar, sabotajlar, silahlı soygunlar, yerleşim yerlerine silahlı baskınlar düzenlerler.

Dördüncü Aşama (İç Savaş)

Bu safhanın hedefi siyasi iktidarı ele geçirmektir. Bu safhada, devlet güçleri ile silahlı mücadeleye girilir, bazı bölgeler ve yerleşim yerleri ve kurumlar ele geçirilerek kurulan bölge oluşturulur. Elde edilen nispi halk desteği ile bir iç savaş politikası yürütülür ve kitlelerin tamamının bu savaşa katılması yönünde çağrılar yapılır. Bu aşamada terör örgütünün artık kendine güveni tamdır ve bir iç savaşı başlatmak ve sürdürmek kararlılığını militanlarına ve desteğini aldığı kitlelere propaganda yoluyla benimsetmeye çalışır.

Terörün Şekil Değiştirmesi ve Hakkın Özüne Zarar Verme Olgusu

Konuya giriş kısmında terör ve terörizmle ilgili olarak, doktrinde ve kurulu düzen bakış açısında terör ve terörizm kavramlarını inceleyeceğimizi ifade etmiştik. Bu bağlamda, bilimsel ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak, terörizm kavramının da değişime uğradığı, dolayısıyla terörizmin sadece şiddet kalıbı içinde düşünülmesinin doğru olmadığı ifade edilmektedir. Gerekçe olarak da, terör eylemleri aniden ortaya çıkmaması, önce çeşitli yasal ve meşru protesto şeklinde görünmesi, toplantılar ve gösteriler şeklinde kendisini hissettirmesi, daha sonra yasaların sınırlarını zorlayan ve toplumun hoşgörüsünü istismar eden hafif şiddet eylemlerine dönüşmesi ve en nihayet, genelde masum insanların hayatlarını hedef alan yoğun ve yaygın sabotaj ve suikast gibi eylemler şeklini alması gösterilmektedir.³⁷ Dolayısıyla güncel kavramsal tanımlamanın terörün günümüzdeki oluşum çizgisi içinde ortaya konulması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Terörizm kavramının ve terör olgusunun teknolojik ve bilimsel gelişmelerden yararlanarak, şekil değiştirerek, kitlelere daha cazip halde sivil toplum örgütlenmeleri şeklinde önümüze getirilmesine dikkat çeken bu tanımlama ve kavramlaştırmaya dayanak yorumlar, terör olgusunun vahametine dikkat çekmek anlamında önemlidir. Fakat bu dikkat çekmenin tartışılacak önemli bir yanı da vardır: Dikkatli kullanılmadığında, özellikle temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, kısıtlanması, askıya alınması bağlamında toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün önüne konulan engeller şeklinde tezahür ettiğinde sivil toplum gereksinimini ve gelişimini baltalayacak gelişme olarak karşımıza çıkabilir.

Özellikle, statükonun (kamu düzeninin) korunması gerekçesiyle temel hak ve hürriyetleri kısıtlama iradesinin tezahür ettiği ülkelerde, terörün teknolojik ve bilimsel gelişmelerden yararlanarak cazip hale gelmesi olgusunun, kamu ajanlarının, sivil toplum örgütlenmelerinin önüne set çeken yorum ve davranışlarına yol açabildiği de görülmektedir.

Bir hakkın kötüye kullanılmış olması, o hakkın özüne zarar verecek yorum ve düzenlemeleri gerekli kılmaz. Bu genel geçer (evrensel) bir kuraldır. Aksi düşünce, sivil toplum örgütlenmelerini terörizme kaydırma politikalarının yeşertilmesine ve olgunlaştırılmasına hizmet etmektedir. Kurul düzen (statüko) taraftarlarının, düzenlerini sağlama noktasındaki önemli bir argümanı, sivil toplum örgütlenmelerinin terörle beslendikleri şeklindedir. Bu oldukça yanlış ve tehlikeli bir gelişme olarak özellikle ihtilallerin hazırlık ve sonrası dönemlerinde kullanılan bildik bir argümandır.

Teröre İlişkin Değerlendirme

Önce Tanım

Gerek doktrinde, gerekse toplumdaki kullanımında terör ve terörizm kavram ve olgusunun müşterek anlamı olmadığını, anlamın kişilere ve kurumlara göre farklılaştığını ifade etmiştik. Ayrıca yine, terör ve terörizm kavramlarının "öteki"ni vurmak için oluşturulmuş ve tarihi kökeni olan kavramlar olduğunu, özellikle de kısa süren bir devlet yönetimi (Fransa'da) olgusundan hareketle bu isimleri

³⁷ Osman Metin ÖZTÜRK, www.teror.gen.tr.

aldığını belirtmiştik. Şimdi bu çerçevede terör, terörist, terörizm kavramlarını doktrin ve kurulu düzen (statüko) bakış açısı dışında ve pratikte nasıl algılandığı üzerinde durmaya çalışacağız.

Ancak çalışmanın tamamında algılamaya etki eden önemli faktörün yine tanımlama olduğuna dikkat çekmeye çalışıyoruz. Gerçekten de ve ileride de üzerinde durulacağı gibi, tüm insanlığı yakından ilgilendiren bu terör kavramının tanımının yapılması, bizler için bir beklenti, kavramı ortaya atanlar ve itham edici bir şekilde kullananlar için tutarlı bir davranış olacaktır. Teröristler değişiyor, dünün teröristleri bugünün kahramanları olabiliyor. Nedeni de basit: Tutarsızlık ve tanım yoksunluğu.³⁸

“Eğer tutarlı davranmaya niyetiniz yoksa tanım da yapmazsınız. Terörizm konusunda incelediğim yirmiyeye yakın resmi belgenin hiçbirisinde belirgin, tutarlı bir tanıma rastlamadım. Aklımızı değil, duygularımızı harekete geçiren bol bol örnek, polemik, ithama rastlamak mümkün ama tek bir tanım bile yok.(...) Çünkü tanımlamak kendini de bağlayan bir tutarlılık gerektirecektir. İşte resmi söylemin terörizme yaklaşımındaki ilk özellik.”³⁹

“ABD'nin resmi terörizm politikası, ABD'nin bir terörist devlet olduğunu ortaya koyuyor. Diğer ülkeler de en güçlü devletin en terörist devlet olması gerçeği karşısında, terörizmin tanımını yapıyorlar.”⁴⁰

Terörist Kim?

St. Augustine Büyük İskender'in esir aldığı bir korsanın hikayesini anlatır. İskender, korsana, “**Hangi cesaretle denizlerde saldırganlık yapabildin?**” diye sorar.

Korsan, “**Sen hangi cesaretle tüm dünyaya saldırabildin?**” diye cevaplar ve konuşmasını şöyle sürdürür:

³⁸ İkbal AHMED, “TERÖRİZM: Bizimki ve Onlarınkı”.

³⁹ İkbal AHMED, a.g.k.

⁴⁰ 11 Şubat 2001'de Türkiye'ye gelen CHOMSKY, Türkiye'de yayınlanıp DGM tarafından toplatılan “Amerikan Müdahaleciliği” adlı kitabının DGM'de yapılan yargılanmasına katıldı. Bu arada Bahçeşehir Üniversitesinde “Medya, Savaş ve Demokrasi” konulu bir konferans verdi. ABD'nin ve diğer ülkelerin terörizm tanımlarına ilişkin görüşleri sorulan Chomsky, konuya ilişkin yukarıdaki açıklamayı yapmıştır.

“Ben sadece çok küçük bir gemiye sahip olduğum için hırsız diye adlandırılıyorum, sense aynı şeyi çok büyük bir donanmayla yaptığın için imparator olarak adlandırılıyorsun?”⁴¹

“St. Augustine'in bu hikayesi çağdaş Batılı kullarımdaki uluslararası terörizm kavramını aydınlatmakta, olağanüstü bir ikiyüzlülükle Batı'nın şiddet kullanımını örtbas etmek için terör olaylarına yönelik çifte standartlı tavrının temellerine işaret etmektedir.

“Terörizm” terimi 18. Asrın sonlarında özellikle hükümetlerin halkın kendisine itaat etmesini sağlamak için şiddete başvurusuyla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu ifade bütün düşünce ve onu ifade etme sistemini elinde bulunduran devleti yönetenlerin işine gelmiyordu. Bu yüzden orijinal anlamı terk edildi ve terörizm terimi birey veya gruplar tarafından yapılan “küçük çaplı terörizm” anlamını kazandı. **Terim önce kendi uyruklarına karşı şiddete başvuran imparatorları ifade ederken, şimdi güçlülere rahatsız eden hırsızlarla sınırlandırıldı.**”⁴²

Chomsky, terörizmi,

“kendimizi tüm telkinlerden kurtararak, ister imparatorların büyük çaplı, ister hırsızların küçük çaplı eylemlerinde olsun genellikle politik amaçlı olarak korkutmak veya bir şey yapmaya zorlamak için şiddet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma”

anlamında kullanır. Chomsky, korsanın yukarıda söylenen özlü sözünün, yeni gelişen “uluslararası terörizm”in sadece bir yönünü açıkladığını belirtirken, bir yandan da terör hareketinin terör sayılması için “bizim tarafımızdan değil onların tarafından yapılmış olması gerekliliği” mantığını sorgular.⁴³

Bu olgu, Öztürk'ün, “birisini için terörist olan, diğeri için kurtuluş savaşçısıdır” tanımlamasında da olduğu gibi, teröre neden olanların ve besleyenlerin mantığına göre, berikinin yaptığı değil, ötekinin yaptığının terör olduğunu; dolayısıyla terörün asıl beslenme kaynağının “öteki” argümanını sıkça kullananlar olduğunu açıklamaktadır.

⁴¹ Noam CHOMSKY, “Korsanlar ve İmparatorlar”, s. 7.

⁴² Noam CHOMSKY, “Korsanlar ve İmparatorlar”, s. 7.

⁴³ Noam CHOMSKY, “Korsanlar ve İmparatorlar”, s. 8.

Terörist Kültür

Terör ve terörizm ile ilgili mufassal bilgi birikimi sunan Chomsky, terörist kültürün hakkıyla değerlendirilmesi için dışişlerinin ve basının tutumuna bakılmasını, yapılan zulmün nasıl hoşgörü ile karşılandığını, devlet terörü için nasıl bahaneler üretildiğini vurguladıktan sonra devam eder:

“Terörizm ve özellikle uluslararası terörizm kavramlarını değerlendirirken, kaynaklarımızda sıkça kullanıldığı ve örneklendiği ve özellikle ulusal ve uluslararası terörü tüm dünyaya yaydığına inandığımız için ABD ve müttefiklerini ve bunların politikalarını (savaş politikalarını) esas almaya çalıştık.

Hükümetler ve basın, örneğin, çiftliklerinde öldürülen köylülerin saldırı amacıyla silahlanmış olduklarını ileri sürmekte, kendilerini savunmak için bu yola başvurmuş olabileceklerinden bir ihtimal olarak bile söz etmemektedir. İsrail söz konusu olduğunda yorumların rengi değişmektedir. İşgalcilerin ve yerleşimcilerin savunma için silah kuşandıkları ileri sürülmekte, her seferinde haklı olduklarını kanıtlamanın bir yolu bulunmaktadır.

Kinsley,⁴⁴ **“davaya inanılmış olunması halinde sonuca ulaşılması için gizlenen yolların meşruiyetine de inanılmasının gerekeceğine”** işaret etmekte, bu arada binlerce sivilin canının yanmasının hoşgörü ile karşılanmasının gerekeceğini belirtmektedir. Duyarlı bir politika maliyet-kazanç analizini ihmal edemez. Analiz, ama ne analiz...

Bir yanda maliyet hanesine yazılan oluk oluk akan kan ve sefilliğin her türlü, öte yanda ise kazanç hanesine yazılacak doğması beklenen demokratik bir düzen. El Salvador ve Guatemala’da yapılan maliyet-kazanç analizinin bilançosuna bir göz atalım derseniz. Maliyet hanesinde 150.000 adet ceset, bir milyondan ziyade göçmen, açlıktan kırılan milyonlar, ırzına geçilmiş sayısız kadın ve işkence görmüş sayısız insan. Kazanç hanesinde ise liberal Amerikan kanaatine göre demokratik olarak nitelendirilen bir politik düzen.”⁴⁵

Yakın geçmişte, yurttaşlarını ideolojik amaçları doğrultusunda şekillendirmeyi esas alan ulus/kutsal devlet anlayışına sahip siyasi rejimlerin ve bu siyasi rejimlerin hukuk sistemlerinin, ideolojik yapılanmayı koruyacak tedbirlerin alınmasında faşizmi esas alan yöntemleri kullandığına tüm dünya şahit olmuştur. Anayasalarda ve ceza kanunlarında, kutsal devlete yönelik her türlü eleştirinin dahi terör eylemlerini aratacak bir savaş mantığı ile nasıl bertaraf edilmek istendiği de hafızalara geçmek bir yana, hala önümüzde, anayasalarımızda, ceza kanunlarımızda boy göstermektedir.

Kutsal devleti korumanın yöntemlerini, karşı atak olarak adlandırılan terör yöntemlerinden ayıran kriterin sadece **“meşruiyet”** olduğunu, bir başka ifadeyle **meşruiyeti kendinden menkul** siyasi ve hukuk sistemlerinin bu meşruiyeti kullanarak uygulamalarını terör eylemlerinden soyutlamaya çalıştığını da tespit etmekteyiz. Bu meşruiyetin getirdiği uygulamanın bir başka sonucu da, devletin kendi ajanlarına ötekini vurmak için kazandırdığı terörist kültürdür.

“Türkiye’ye Komünizm gelecekse onu da biz getiririz” veya bir yeni versiyonla, “insan hakları gelecekse onu da biz getiririz, bunun için sivil toplumun mücadelesi gereksizdir, aksi halde sivil toplum terörize edilerek mevcut statüko korunabilir” anlayışı, terörist bir kültür olmaktan öteye gitmemektedir. Bunun sonucu olarak denilebilir ki, terörist kültürün bir sonucu, devlet terörünü beslemektir. Bu bir kısır döngü halinde yürür ve devlet terörü terörizmi, terörizm de devleti besler durur.

İkbal Ahmed, beş tür terörizmden bahsetmektedir. Devlet terörizm, dini terörizm, mafya terörizm, müstakil grupların siyasi terörizmi ve patolojik vakıalar. Bunlar içinde en çok devlet terörizmine dikkat çeker:

“Ne ilginçtir ki saydığım bu beş gruptan daima tek bir tanesinin üzerinde yoğunlaşılır, insan hayatına ve malına en az zararı olanın üzerinde. Sesini duyurmak isteyenlerin siyasi terörünün üzerinde... Oysa ki bedeli en ağır olan devlet terörüdür.”⁴⁶

⁴⁴ Liberal bir güvercin olarak vasıflandırılan ve New Republic’in editörü olan yazar.

⁴⁵ Noam CHOMSKY, “Terörizm Kültürü, ABD Terörü”, s. 86.

⁴⁶ İkbal AHMED, a.g.k.

Çifte Standart

“İmparator ve taraftarlarının standartları birbirine bağlı olan iki nedenle eşsizdir. Birincisi, onların terör eylemleri terör tanımından hariç tutulur. İkincisi, kendilerine yönelik terörist eylemler olağanüstü bir ciddiyetle ele alınır ve daha sonra göreceğimiz gibi şiddete başvuru gerekli kılan, çok daha şiddetli ve ciddi terörist eylemlere girişmek için “gelecekteki saldırılara karşı kendini savunmak, saldırıları önlemek için hareket etmek” olarak algılanırken diğerlerinin böyle bir makule ve “önleyici” eylemlere kalışma hakkı yoktur.”⁴⁷

Yukarıdaki ifadeler, özellikle 11 Eylül 2001’de ABD’ye yönelik eylem sonrasında ABD’nin bizzat terör eylemlerine girişmesinin, aynı zamanda desteklediği bir takım örgütlerin eylemlerinin terör eylemi sayılmamasının nedenini açıklamaktadır. Yakın tarihte ve hepimizin hafızalarında halen de canlı bir şekilde yer tutan kontra eylemlerinin, suikastların, saldırı ve ihtilallerin izahı da bu sözlerde saklıdır.

ABD ve onun taraftarlarınca yapılan bu ve benzeri sayısız eylemin haber ajanslarına ve uluslararası konferanslara konu olmamasına bu çifte standart nedeniyle şaşırılmamak gerekir.

Eylemlerle ilgili yanından başka, kişilerle ilgili çifte standardın da örnekleri hayli çoktur. “Benim teröristim” nitelemesiyle ifade edilebilecek bu çifte standardın çarpıcı ve herkesin bildiği kayda değer örneği Yaser Arafat’a biçilen konumdur. Bir dönem El Fetih örgütünün terör örgütü ve başındakinin de terörist olduğu vurgulanırken; Ortadoğu’da bir özerk Filistin yapılanmasına ihtiyaç duyulduğunda barışçıl lider, İsrail’in yayılma hedefleri için gerekli olduğunda da yeniden terörist listesine alınma konumu, çifte standart için çarpıcı bir örnektir.

Bir başka canlı örnek de, Usame Bin Ladin’in dün Afganistan Direnişi’nde özgürlük savaşçısı, bu gün ABD operasyonlarında terörist olarak vasıflandırılması olgusudur. Kanımızca bu çifte standartlar, İrlanda özgürlük savaşçısı ve aynı zamanda ilk terörist olarak da vasıflanan Michael COLLINS’e yönelik nitelemeden mülahemdir. Hem terörist olarak

nitelenip, hem de barış masasında karşı karşıya oturulabilen canlı bir özgürlük savaşçısı ve aynı zamanda bir terörist örneği.

Çifte standardın, hukuk yollarını kullanmadaki bir örneği olarak, ABD’nin kendine yönelmiş eylemleri tanımlamada ve önlem almadaki farklılıklarıdır. ABD Başkanı, 11 Eylül saldırısının ardından hemen yaptığı açıklama, bu saldırının “kendilerine yönelik bir savaş olduğu” şeklinde idi. Terör olgusu ise daha sonra cılız bir şekilde gündeme getirilmiştir.

ABD’nin, saldırıyı savaş ve terör olarak iki farklı şekilde nitelemesinin nedenini araştırırken, savaş ve terör kavramlarının yine savaş ve terörü meşrulaştıranların tanımlamalarını hatırlamak gerekmektedir.

Savaşı, “tanımlanmış ve önceden kararlaştırılmış, karşılığı da kime yönelmişse bizzat onun tarafından karşı topluma veya devlete karşı verilen silahlı mücadele türü” olarak tanımlayan anlayışta savaş, tüm insanlığa karşı değil, bir toplum veya devlete karşı verilen silahlı mücadele olarak belirmektedir.

Aynı anlayışa göre terör, “insanlığa karşı işlenmiş şiddet” olarak tanımlandığında bu bir insanlık suçu olarak ifade edilmektedir.

Dolayısıyla teröre karşı verilecek mücadele, tüm insanlık olarak ve insanlık adına olabilir. İnsanlık adına ve tüm insanlar olarak verilecek karşılık, olgunun bir gereği olarak insanların oluşturduğu ve hepsini temsil edebilecek kurumlar aracılığı ile olabilecektir. Yani karşılığı kurumsaldır. Son yıllarda, teröre, özellikle uluslararası teröre karşı verilecek karşılık ve caydırmaya yönelik cezalar için devletler, kurumsal bir çözüme doğru gitmektedirler. Düşünülen çözüm, insanlığa karşı işlenen suçlarda, tek tek devletlerin başaramayacağı yargı ve adalet sürecini, onların adına yapabilecek kurumların oluşturulmasıdır.

İşte bu kurumsal gelişme, insanlığa karşı suç işleyen herkesi, tabii ki aynı zamanda her kurumu ve devleti yargı önüne çıkaracak bir mekanizmadır. İşte ABD ve onun gibi dünyaya istediği nizamı vermek isteyen bir kaç devlet bu mekanizmadan kaçmaktadır. Her türlü terörü önlemek ve gerektiğinde cezalandırmak için kurulacak bir mekanizmaya yakalanmamak için en kestirme yol, bu mekanizmaya dahil olmamak, ondan kaçmak ve onu engellemek

⁴⁷ Noam CHOMSKY, “Korsanlar ve İmparatorlar”, s. 9.

olacaktır. Bunun içindir ki ABD, kendisine karşı girişilen eylemi terör olarak değil, savaş olarak nitelermekte, savaş mantığı içinde, hatta savaş kurallarını da aşan bir mantıkla (esirlere kötü muamele gibi), cezasını da kendisi vermek istemektedir. Afganistan'da yakalanan ve bir adaya hapsedilenlere de "esir" denilmektedir.

İşte bu çifte standart, ABD karşıtlarını insanlığa karşı işlenen (terör) suçlar kapsamından çıkardığından, ileride kendisinin de insanlığa karşı işlediği suçlarda uluslararası bir mahkemede terörist olarak yargılanmasını önlemeye yöneliktir. Bir başka ifadeyle ABD, kendi geleceğinde bu tür suçları işleme hakkını elinde tutmak istiyor. Bunun içindir ki, -detaylarını bu çalışmanın sonuç bölümünde aktardığımız- "Uluslararası Suçlar Mahkemesi" oluşmasını engellemek için elinden geleni ardına koymuyor.⁴⁸

Çağdaş Terörün Kaynağı

Çağdaş terörün kaynağını buraya kadar aldığımız bazı örneklerden ve bu örneklerin çok açık ve belgeleriyle işlendiği kaynaklardan çıkarabilmek mümkündür.

Özellikle yine Chomsky, çağdaş terörün kaynağı olarak ABD yönetimini, özellikle de Reagan dönemini işaret etmektedir:

"Uluslararası terörizm (kelimenin özel Batılı anlamıyla) 1981'de Reagan Hükümeti kurulur kurulmaz hükümetin ilgi odağı haline gelmiştir. Bunun sebeplerini doktriner sistemde açıklamamaz olsa -ki hala bu durum devam ediyor-bile farketmek güç değildir.

Reagan Hükümeti birbirine bağlı ve oldukça başarılı olan üç politikaya hasredildi:

1. Yoksullardan zenginlere kaynak transferi,
2. Geleneksel olarak Pentagon yoluyla ekonomiye etki eden devlet sektöründe muazzam bir artış. (Bu ileri teknoloji süprüntülerinin üretimlerini devlet-garantili Pazar sağlamakla ileri teknoloji üretimini finanse etmek ve "hür teşebbüs" denilen özel kâra ödenek ayrılması işlemine iştirak etmektir).
3. ABD'nin müdahalesi ve uluslararası terörizmin (kelimenin gerçek anlamıyla uluslararası terörizm) artışı. Bu tür politikalar halka açıkça an-

latılamazdı ve bunlar sadece halkın canavardan çok korktuğu ve kendisini savunmak gerektiğini hissettiği şartlarda uygulanabilirdi...

Bu şartlarda "uluslararası terörizm" 1980'lerde "dış politikanın özü" olarak insan haklarının yerine geçti. Zaten insan hakları da 1960'lı "Vietnam sendromu" yıllarında düşünsel ve moral iklimdeki önemli gelişmeyi tersine çevirmek ve nüfusun büyük bölümünün örgütlenerek politik eylemlere kalkışıp karar alma mekanizmasını etkileme tehdidi anlamındaki "demokrasi krizi"nin üstesinden gelmek için başlattığı kampanyalarının bir sonucu olarak bu yüksek kouna çıkarılmıştı.⁴⁹

Chomsky'nin "Şeytan İmparatorluğu" olarak adlandırdığı ABD'nin uluslararası terörizm tehdidi, müttefiklerinde "düzen ve istikrarı sağlamak" için oldukça rantabl kullanılmıştır. Özellikle müttefik devletlerin anayasalarındaki kamu düzeni, kamusal alan, milli güvenlik, ülkenin bölünmez bütünlüğü gibi kavramlar ve bu kavramlar uğruna verilen savaş, insan hakları yerine ulusal ve uluslararası terörizmi ikame etmiştir. Bu gün bu politikaların yansımalarının da ötesinde, (Komünizmle Mücadele, Kürt Sorunu, İrtica İle Mücadele, 28 Şubat v.s.) somut sonuçlarını gözlemlemekteyiz.⁵⁰

İnsan hakları yerine uluslararası terörizmi ikame eden ABD'de uzmanlar yoğun bir şekilde ve özellikle 11 Eylül saldırısı ile ilgili olarak "**bizden neden nefret ediyorlar?**" veya bir başka ifadeyle "Bize Neden Kıydılar" sorusuna cevap aramaktadırlar. Bulunan cevaplar içinde çarpıcı olanlardan birinin, ABD'nin "**küreselleşme politikası**" ve bu politikanın doğurduğu **fundamentalizm** olduğu görülmektedir. Cevap arayanlardan Amerikalı Fareed Zakaria, ABD karşıtı nefretin kaynaklarından biri olarak "**küreselleşme**"yi görürken, alternatifinin de "**fundamentalizm**" olduğunu belirlemektedir:

"Küreselleşmenin beraberinde getirdiği yenilikler ve geleneksel yapıdan tevarüs edilen eski dünya algısı arasında yaşanan gerilim, özellikle

⁴⁹ Noam CHOMSKY, "Korsanlar ve İmparatorlar", s. 14.

⁵⁰ Gerçekten de, Türkiye'deki iç politika ve milli güvenlik politikaları, uluslararası politik güçlerin, özellikle de ABD'nin 3. Dünya ülkelerine uyguladığı politikalarla dikkat çekici bir benzerlik arz etmektedir. Kürt Sorunu ve İrtica konusunun bu gözle bir kere daha değerlendirilmesi gereklidir.

⁴⁸ Sean HEALY, "İmparatorluk Adalet Değil Savaş İster".

genç insanları uyumsuz toplumsal tipler haline sokmaktadır. Yeni ve eski dünya arasında uyum sağlayamayan gençler ulaşılması imkansız görülen bir modernlik karşısında yeni ve daha ulaşılabilir alternatifler aramaktadırlar. Fundamentalizm söz konusu uyumsuz insanları her yerde aramakta ve fundamentalizm küreselleşmektedir."⁵¹

Konunun Türkiye açısından görünümü de bir farkla benzerdir. Bu fark da küreselleşme karşısında fundamentalizmin henüz uluslararası örneklerine ve boyutlarına ulaşmamış bulunması. Fakat insan hakları ve küreselleşme ilişkisinin uluslararası boyutuyla Türkiye boyutu arasında tam bir benzerlik vardır. Özellikle 28 Şubat süreci, üç çeyrek asırdır yaşanan süreçte olduğu gibi, uluslararası politikaların simetrik görüntüsünü vermektedir.

Bu simetrik görüntüde, insan haklarının, küreselleştirmeciler eliyle uluslararası politikada demokrasilere feda edilerek, bir nevi "boş arazide sahibini beklemeye koyulan sahipsiz kundak"⁵² haline dönüştürülmesi ile, uluslararası küreselleşme politikalarından da etkilenen yerel yöneticilerin kurulu düzenlerini/statükolarını "kamu düzeni" veya "kamusal alan" adı altında korumaya alma çabalarının 28 Şubat ikliminde çakışır vaziyet olarak eşgüdümlü ve eşzamanlı olarak Türkiye'de de uygulamaya konulduğu çok açıktır.

Pek dikkat çekicidir ki, Türkiye'de, ulusal ve uluslararası politikaların çakışması sonucu oluşan yolsuzluk, hırsızlık ve sonucunda meydana gelen ağır ekonomik kriz, ulusal politikaların gözden geçirilmesini gerekli kılmış ve MGK, politikanın devam etmesi halinde pek yakın gelecekte "sosyal patlama" olasılığına dikkat çekmiştir.

Tüm bu gelişmeler çağdaş terörün kaynağının sadece terör örgütlerine hasredilmesinin doğru olmadığını, uluslararası terörizmin kaynağını ararken, dünyaya şekil vermeye çalışan ulusal (Susurluk örneği) ve uluslararası (ABD) güçlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

El Altından Yürütülen Terörün Problemleri

Yukarıda, terörün özellikle ulusal ve uluslararası resmi güçler (devlet veya organları) tarafından açık veya kapalı bir şekilde beslenildiğini vurgulamaya çalıştık. Bunda ülkelerdeki siyasi sistemlerin yönetim şekillerinin rolüne de dikkat çektik. Bu rol, ülkelerin halklarının yönetime siyasal katılımıyla yakından ilgilidir ve dünya ülkeleri arasında genelde birbirine benzer bir konum mevcuttur. Bu nedenle, Chomsky'nin ABD halkı için tanımladığı rolü, Türkiye için de düşünmek mümkündür:

"ABD halkının bizim burada ele aldığımız meselelerle ilgili olmak üzere şu dört önemli özelliği vardır.

1. Halkın büyük bir kısmı politik sistem içerisinde aktif olarak yer almamaktadır, dışlanmış vaziyettedir;
2. Entelektüel kurumlar devlet ile özel sektörün birlikte oluşturdukları güç sisteminin yanında ikinci plana itilmiştir; (...) Kasım 1986 seçimlerinde katılım oranının %37'ye kadar düşmesinin sebeplerinden biri budur...

Reagan yönetimi beynelmilel bir terör şebekesi oluşturmayı başarmıştı. Bu şebeke son derece sofistikeydi ve bir o kadar da etkiliydi. Bildiğim kadarıyla tarihte bir benzeri mevcut değildir. Reagan doktrini ile uyum içinde olmak kaydıyla çeşitli amaçlar için bu şebeke kullanılmaktaydı. (...)

Reagan Doktrini çerçevesinde beynelmilel bir terör şebekesinin el altından inşa olunmasının sebebi yine ülke halkından gelecek tepkilerden doğan korkudur. Terörist kültürün birinci prensibi en hayati gerçeklerin saklanmasıdır. Bu işte günümüze kadar yeterince başarılı olmuşlardır da."⁵³

Şimdi akli selim değerlendirmelidir. 1980 öncesinde ve sonrasında yaşananlarla yukarıda aktarılanlar arasında fark görülmemektedir. Gerek teröre karşı etkin ve sosyal önlemler alınmaması, gerek statükonun devamı için terörist kültürün yaygınlaştırılması, tüm bunların yapılabilmesine ortam oluşması için halkın siyasal katılımının engellenmesi ve bu engel-

⁵¹ Fareed ZAKARIA, "Bizden Neden Nefret Ediyorlar", 15 Ekim 2001 tarihli Newsweek Dergisinden Aktaran Fahrettin ALTUN, "11 Eylül ve 'Bizden Neden Nefret Ediyorlar' sorusunun Cevabı Üzerine" adlı Yayınlanmamış makalesi.

⁵² Deyim Ahmet MERCAN'a aittir.

⁵³ Noam CHOMSKY, "Terörizm Kültürü, ABD Terörü", s. 45 vd. Ayrıca bkz.: M. BALCI, MGK ve Demokrasi, Hukuk-Ordu-Siyaset, s. 109 ve devamı, Milli Güvenlik Akademisi ve Kamu Diplomasisi Kursları.

lemeler için ülkede siyasi parti mezarlıklarının oluşturulması; devlet ve özel sektörün meydana getirdiği güç sisteminin ortaya çıkardığı haksızlık ve zulüm ortamını, dolayısıyla nihai tahlilde, terörün el altından beslenmesini beraberinde getirmektedir.

Halkla İlişkiler

“Öğrendiklerimizi kim saptırıyor?” Sorusuna verilecek yanıtı, eğitim araçlarına bakarak çıkarabiliriz. Eğitimciler sormaya gerek yoktur. Eğitimcilerimiz de bizim gibi, aynı yöntemle ve aynı bilgilerle “imal edilmişlerdir.”⁵⁴

Kuveyt savaşı esnasında bir Kuveyt hastanesini basan Iraklı askerler, erken doğmuş Kuveyt’li bebekleri kuvözlerinden fırlatıp atmış, ihtiyaçları olduğu gerekçesiyle kuvözlere el koymuşlardır. Bu hikayede kamuoyunu ikna etmek için eksik olan tanık da bir süre sonra yaratılır. Neyyire adlı kız bütün dünyanın yüreğine işleyen açıklamalarda bulunur. Savaş binlerce ölüyle sona erip “zafer”e ulaşıldığında Neyyire’nin, Kuveyt ABD Büyük Elçisinin kızı olduğu gerçeğinin artık hiçbir önemi kalmamıştır.⁵⁵

Kendi süfli amaçları uğruna, medya gücünü kullanarak Iraklı askerlerin bu kadar vahşi bir eylemi yapabileceklerine kitleleri inandırmak için halkla ilişkiler önem kazanmaktadır. Halkla ilişkilerin önemine işaret eden örnek bir açıklama aşağıda alıntılanmıştır:

Amerika Dışişleri Bakanlığı eski Halkla İlişkiler uzmanı Melton Davis:

“Halkla ilişkiler, ülkemizde yönetimin istediği sonuçları elde etmesinde üzerine düşeni yapmıştır, yapmaya da devam edecektir. Bu yolda harcanan paraların karşılığını fazlasıyla vermiştir. Halkın sağda toplanmasını, içtimai ve iktisadi değişikliklere karşı cephe almasını, emeği geri plana itmesini sağlamıştır.”⁵⁶

Yönetimin halkla ilişkilerinin sağladığı sonuç, oluşan “**demokrasi krizini**” aşmaya yönelik mücadele olmaktadır.

“Savaşlar ve diğer karışıklıklar halkı düşünmeye, sosyal ve politik oluşumlarda aktif olarak yer almaya zorlamaktadır. Sonuç, bir “**demokrasi krizi**” şeklinde, bir başka deyişle gerçek demokrasiye doğru atılması olası adımlar şeklinde tezahür etmektedir. Toplum hakim olan güçler kendi imtiyazlarına ve güçlerine yönelik bu tehdidi giderebilmek için ellerinden geleni yapmaktadır.”⁵⁷

Tabii ki bu mücadelede oluşmuş bir başka tehlikeyi de görmezden gelemeyiz. Bu tehlike yukarıda da ifade edildiği gibi, **sağda toplanma/sağcılışma** tehlikesidir.

Siyasetin önünün tıkanması, ülkede partiler mezarlığı oluşturulması, sonrasında da muhalefetin, statükoya aykırı düşünce ve oluşumların kimi değişmez ilkeler uğruna katline cevaz verilmesi, hep halkla ilişkilerde özellikle medyanın yönlendirmesiyle başarılabilen bir süreçtir. Halk kitlelerinin statükonun arzuladığı şekilde yönlendirilememesi durumunda yarınlarının karanlık olacağını varsayanların ortak hareket noktası, halkla ilişkileri düzene koyacak kimi tedbirleri almak olmaktadır. Sonuçta, bu faaliyet karşılığında ödenen bedellerin yolsuzluklar şeklinde tezahürünün faturası da yine halka çıkarılmakta, halkla ilişkilerde başarısız olduğu dönemlerde terörün beslenmesi için gerekli zeminin oluşması sağlanmaktadır. Bu kısır döngünün hem devamının engellenmesi, hem de terörü beslememesinin yolunun halk kitlelerinin katılımının önünü açmaktan geçtiği de izahtan varesidir.

Beyin yıkama

İhtimaller bilgilerle öğrenilir. Bizim hangi bilgilerle yapılacağına karar verenler, hangi ihtimalleri öğreneceğimize de karar verirler. Böylece neleri kendi çıkarımıza sanacağımıza da karar verirler.⁵⁸

Terörün çarpıtılarak sadece zayıflara izafe edildiği, hakim güç terörünün göz ardı edilerek kimi çelimsiz siyasi grupların terörist gruplar şeklinde tanımlandığı ülkelerde, demokrasiyi savunma, özgürlükleri koruma hususunda dile getirilen vaatlerin, verilen sözle-

⁵⁴ E. A. RUTER, *Düzene Uygun Kafalar Nasıl Yetiştirilir*, s. 54.

⁵⁵ Bkz.: www.savaskarsitlari.org

⁵⁶ Alex Carey'den aktaran Noam CHOMSKY, “*Terörizm Kültürü, ABD Terörü*”, s. 44.

⁵⁷ Noam CHOMSKY, “*Terörizm Kültürü, ABD Terörü*”, s. 44.

⁵⁸ E. A. RUTER, *a.g.e.*, s. 48.

rin gerçekleşeceğine inanılması herkesten istenmektedir. Bu inandırıcılık içinde tarihteki örneklerine ve rasyonelliğe yer yoktur. Bunların yerine, soyut ve değişmez/değiştirilemez ilkeler ön plana çıkmaktadır. Şimdi de tıpatıp benzer bir duruma göz atalım:

"Doktriner gerçeklere olan bu bağlılık ve her gün defalarca tekrarlanması neticesinde arzulanan hedefe varılmış, devlet doktrini kutsiyet kazanmıştır. Bu doktrinleri dillerinden düşürmeyenler sonunda söylediklerine kendileri de inanır olmuşlar, haklarında soru sorma yeteneklerini bütünüyle kaybetmişlerdir. Tartışma ortamının yok edilmesi bireylerin kendilerine sunulan fikirleri inanç mertebesinde benimsemelerine, düşün dünyalarını bu fikirlerin üzerine inşa etmelerine sebebiyet vermiştir.

Seçkinlerin temel öğeler üzerinde mutabakatı sağlandıktan sonra politik ve enformasyon sistemlerinin kontrolü **özel güçle iç içe bulunan devletin** emin ellerine teslim edilmiştir. Alternatif düşüncelere yaşama hakkı tanınmamış, geniş halk kitlelerine ulaşmasına fırsat verilmemiştir. Bir yanlışlık neticesi bir aykırı fikir filiz verir gibi olduysa, sempatizanları hemen ispata davet edilmiştir.

Oysa doktriner gerçekleri benimsemiş bulunanların bu tür mecburiyetleri mevcut değildir. Sistem, bağımsız düşünceleri sınırlı bir ortam içinde tutma ve gelişmesini kontrol altında bulundurma işini başarıyla ifa etmektedir. Zararlı fikirlerin halkı zehirlemesine fırsat verilmemekte, bu tür fikirler entellerin oyuncağı olmanın ötesine geçmemektedir."⁵⁹

Sistem eleştiriler ile farklı ideolojilerin yerşermesine yol açmamak için yapılan bu tür beyin yıkama faaliyeti ile esasen, muhalefet oluşmasının veya muhtemel bir statüko kaymasının önüne geçmekle birlikte; beyni yıkanamayanlar tarafından gerçekleştirilen ve kendisini içinden vuran bir terör olgusuyla karşılaşılması sağlanmış olmaktadır.⁶⁰

⁵⁹ Noam CHOMSKY, "Terörizm Kültürü, ABD Terörü", s. 133.

⁶⁰ "Zenginler ve iktidar sahipleri her zaman, fakir ve sömürülenlere devletlerin adil olduğunu söylemişlerdir. Devletin tarihi boyunca ezilenler, bir önceki toplumun ezilenleri üzerinde açıkça konuşabilişlerdir. Kendi toplumlarının eleştirisi ise her zaman (çoğunlukla ölümle) cezalandırılmıştır. Topluma yapılan eleştiri ister istemez yöneticilere yönelen eleştiridir. Yöneticiler, beyinleri de yönetmeselerdi, yönetici olamazlardı. (...) Gördüğümüz eğitimin sonucu olan bu sorunun tartışılmasında düşünülen çaresizlikten, yasaların sonuçlarını, eğitimin sonuçlarını, kitle haberleşme araçlarının

Düzene Sadık Olmak/Kılınmak

Beynini kendi yapmadı diye spikerin tepesine binmek anlamsızdır. O çıkarlarını bilmiyor; Belki de Kraliçeye nöbetçi askerden daha yakın olduğunu düşünüyor.⁶¹

"Hakim doktrine sadık olmak, cari düzenin ipine sarılmak bireye bir takım avantajlar sağlar. Mevcut güç sistemine kolayca dahil olur, imtiyazlılar sınıfına doğru giden yol üzerindeki yerini alıverir, üstelik düşünmenin, olur olmaz işleri kurcalamanın zahmetinden de kurtulmuş olur. **Düzenle düz** olursanız gerçekler sizi artık tedirgin etmez olur. Rasyonel argümanlar önemini yitirir. Herkesten alkış alan bir tören alayı içerisindeki mümtaz yerinizi alırsınız.

Oysa düzene karşı gelerseniz, son derece güçlü deliller ve argümanlarla ortaya çıkmanız gerekir. Tecrit edilirsiniz. Kaynaklarınız kurtulur. Özgür beyinlerden yansıyanlar hariç tutulan okunan gazeller gibi ses verirler. Dışlanırlar, yanlış yorumlanırlar. Söyledikleri sıradan şeyler değildirler, alışılmışa ters düşmektedirler. (...)

Gücün hizmetinde olan deliller ve argümanlar yapaydır, gerçekleri yansıtıyor olmak gibi bir mecburiyetleri yoktur. Nikaragua örneğinde "Sandinista yanlısı" olmak, güvenilir olmamak-objektif olmamak için yeterli bir sebeptir. Anti-Sandinista olanlar ise ABD'nin standartlarına uyan, makbul, güvenilir kimselerdir, objektiftirler ve sonuç itibarıyla itibar görmeye layıktırlar."⁶²

Düzene sadık olmak veya sadık kılınmak için kurulu düzenlerin bazı faaliyetleri bulunmaktadır. Bu faaliyetlerde kamu kesiminde yer alan üst bürokrasinin düzene sadık kılınması ve onların da diğer insanları sadık hale getirmesi temel amaçtır. Bu çerçevede özellikle üst bürokrasinin eğitimi için Milli Güvenlik Akademisi kurulmuştur. Bu Akademiye üst bürokrasiye ve özel kuruluşların üst düzey yöneticilerine ülkenin milli güvenliğini ilgilendiren (statükonun gerektirdiği) bilgiler verilir ve bu bilgiler ışığında icraatları talep edilir.

iletildiği bilgilerin sonuçlarını incelemekle kurtulabiliriz. Resmi belgeleri anlamamız gerekmez, bunların neyi etkilediğini öğrenmemiz yeterlidir, böylece neyi etkilemeye zorunlu olduklarını anlarız. Şu büyük sözün anlamı budur: *Bir şeyi meyvesinden tanıyacaksınız.*" Bkz.: E. A. RUTER, a.g.e., s. 34-36.

⁶¹ E. A. RAUTER, a.g.e., s. 44.

⁶² Noam CHOMSKY, "Terörizm Kültürü, ABD Terörü", s. 31.

Öyle ki 28 Şubat'tan sonra bu gereklilik daha da önem kazanmış ve 5 aylık bir eğitim programından yeteri kadar bürokratin yararlandırılmayacağı anlaşılacak Ekim 1997 MGK toplantısında **Kamu Diplomasisi Kursu** adıyla bir nevi hızlandırılmış eğitim programları düzenlenmiştir.

Başbakanlığın bürokratlara gönderdiği bir yazıda:

"MGK Genel Sekreterliğince 19 Ocak - 20 Şubat 1998 tarihleri arasında (saat 09.30-12.30 arası) 5 hafta süreyle kamu diplomasisi kursunun açılacağı, kamu kurum ve kuruluşlarında görev alan üst düzey planlayıcı ve yönlendiricilerini, millî güvenliğimizi yakından ilgilendiren tehditler konusunda aydınlatmak ve bu konularda sorumluluk ve görev alabilecek personele yürütülen veya yürütülebilecek faaliyetler hakkında temel bilgilerin verileceği ilgi yazı ile bildirilmektedir"⁶³

Eğitilen elemanlar, görev yaptıkları mevki-lerde, Millî Güvenlik Kurulunun istekleri doğrultusunda çalışmalar yapmak ve Millî Güvenlik Kurulu'na bağlı Hukuk Müşavirliği ve Ana Hizmet Birimleri gibi kuruluşlara bilgi ve belge vermek, politikalarını desteklemek, kendi uzmanlık alanlarına giren konularda yardımcı olmakla görevlidirler. Akademide ve Kurslarda verilen eğitimin yanı sıra gerçekleştirilen yakınlık, bu görevin yerine getirilmesinde en büyük etkidir. Bu kanaate varmak için 28 Şubat'tan bu tarafa yaşanan gelişmelere bakmak kafidir.⁶⁴

Savaş Terör İlişkisi

Bu bize 19. yüzyılda, ölüm döşegindeki bir hükümdarın görüntüsünü hatırlatır. Hükümdarın ruhani danışmanı sorar: 'Düşmanını affediyor musun?', hükümdar hiçbir suçluluk duygusu hissetmeden (tertemiz bir vicdanla) cevap verir: 'Düşmanım yok, hepsini öldürdüm'.⁶⁵ (Carl SCHMİTT)

⁶³ Sabah gazetesi, 7.11.1997.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz.: M. BALCI, *MGK ve Demokrasi, Hukuk-Ordu-Siyaset*, s. 110.

⁶⁵ Cemalettin HAŞİMİ, *"İnsanlık ve Terör, Liberal Hurafeler Dünyası"*, Tezkire Dergisi, yıl 11, sayı 23, Kasım-Aralık 2001.

20. Yüzyıl ve Terör

Eric HOBBSAWM, bazı önemli şahsiyetlerin 20. yüzyıla bakışını kısaca özetlemiştir:⁶⁶

Isalah Berlin (Felsefeci, Britanya): "Yirminci Yüzyılın büyük bir bölümünü yaşadım. (...) Onu sadece Batı tarihinin en dehşet verici yüzyılı olarak hatırlıyorum."

Julio Caro Baroja (Antropolog, İspanya): "Kişinin kendi hayat deneyimi –sakin ve büyük maceralar olmaksızın geçen çocukluk, gençlik ve yaşlılık– ile Yirminci Yüzyılın olguları... İnsanlığın yaşadığı dehşet verici olaylar arasında bariz bir çelişki vardır."

Rene Dumont (Agronomist, ekolojist, Fransa): "Bu Yüzyılın sadece bir katliamlar ve savaşlar yüzyılı olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum."

Yehudi Menuhin (Müziyen, Britanya): "Yirminci Yüzyılı özetlemek gerekirse, insanlığın o zamana kadar idrak ettiği en büyük umutları canlandırdığını ve bütün değerleri ve hayalleri yıktığını söyleyebiliriz."

Raymond Firth (Antropolog, Britanya): "Teknoloji alanında Yirminci Yüzyılın en anlamlı gelişmeleri arasından, elektronikteki gelişmeyi; fikirler bakımından görece-akılcı ve bilimsel bir dünya görüşünden akılcı olmayan ve daha az bilimsel bir görüşe doğru yaşanan değişimi, seçiyoruz."

Leo Vallani (Tarihçi, İtalya): "Yüzyılımız, adalet ve eşitlik fikirlerinin kazandığı zaferin daima kısa ömürlü olduğunu ama özgürlüğü korumayı başarısak her şeye her zaman yeniden başlayabileceğimizi de kanıtıyor. En umutsuz durumlarda bile umutsuzluğa yer yoktur."

Terör olgusu, 20. Yüzyıl öncesinde telafuz edilmeyen, fakat şekli ve mahiyeti itibarıyla insanlığın var olduğu günden bu yana savaşın bir versiyonu olarak savaşla birlikte var olan bir olgudur. 20. yüzyıla birlikte konuşulması ve tanımlanmaya çalışılmasından ve 20. yüzyıla ilişkin yukarıdaki ifadelerden de görülebileceği gibi tamamen Batı kaynaklıdır. Kavram olarak da Batı'nın ürettiği bir

⁶⁶ Erich HOBBSAWM, *"Kısa 20. Yüzyıl, 1914–1991 Aşırı İhtikar Çağı"*, s. 13.

kavramdır. Sıcak veya soğuk, savaşı bir yaşam felsefesi haline getiren Batı, onu en acımasız ve somut şekliyle insanlığın gündemine taşımış, her türlü güç kullanma meşruiyetini (ahlaki sınırlarını da kendisi tayin edeceği şekilde) devletin elinde toplayarak, savaşın en çirkinine (kendisinin terör olarak tanımladığı şekline) dahi cevaz vermiştir. O kadar ki, dönemi değerlendiren bazı düşünürler tarafından Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar geçen yılların, Batı toplumunun **Felaket Çağı** olduğu, toplumun 40 yıl kadar bir beladan bir diğerine doğru sendelediği, hatta toplumun yaşayıp yaşayamayacağı konusunda bile bahse girildiği hatırlatılır.⁶⁷

Meşruiyet Tekeli

Batı'nın modern devleti tanımlamasındaki, devletin "belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğu" olması argümanı⁶⁸, iddiasını kabul ettirme şeklinin de, -yakın tarihte ulus devlet, şimdilerde yeni dünya düzeni mantığıyla- şiddete dayalı olarak gelişmesi, elbette ki kendisine (devlete) karşı bu meşruiyet iddiasını zayıflatacak, hatta geçersiz kılacak bir takım eylemleri mukadder kılmıştır.

Gerçekten de, güç kullanımını sadece kendi topraklarındaki yurttaşları için değil, dünya ülkelerinin halklarına karşı herhangi bir ahlaki sınır tanımadan kullanma meşruiyeti de kendinden menkul süper güçlerin, bu ahlak dışı tepedenciliği, kendi mantıkları gibi bir başka mantığı da beraberinde getirecekti. Bu da, güce karşı güç kullanma mantığıdır. Bu mantığın, her ne kadar güçler arasında eşitsizlik olsa da teorik olarak aynı esaslardan beslenen, çalışmamızın başında savaş teorisi bölümünde alıntılanan şekliyle, her türlü güç kullanımını, hiçbir ahlaki sınır tanımadan kullanabilen münferit güç kullanabilme iddialarını yaratması kaçınılmazdı.

İnsanlık Adına Savaş/Terör

Konunun bir başka boyutu da, savaşın veya terörün muhatabının kimler olduğu yönünden ele alınması gerekliliğidir. Her ne kadar savaş ve terör farklı veya aynı anlamda kullanılsa veya sonuç olarak her ikisinden de etkilenenin "insan" unsuru olduğu doğru olsa da, her ikisinin hedefinin de doğrudan insan olmadığı açıktır. Güç kullanımının meşruiyetini devlete tanıyan anlayış, devlet olma iddiasındaki veya güç kullanmayı tekeline alma iddiasındaki yapılanmayı muhatap almak zorundadır. Bu zorunluluk muhatabına karşı bir savaşı da başlatmış olduğu anlamına gelmektedir. Böylece karşılıklı olarak ve aynı mantıkla birbirine karşı güç kullanan yapılanmalardan birinin muhatabını halk (insanlar), diğerinin muhatabının sadece örgütler olduğunu ileri sürmek, yıkanmış bir beyinin ürünü değilse, çifte standart örneğinden öteye geçemeyecektir.

Meşru güç kullanımını elinde bulunduran devletin de, kendisine karşı güç kullanma eğilimi ve eyleminde bulunan veya bulunması muhtemel örgütlenmeler aleyhine, -ki bu bazen yine güç kullanma meşruiyetini elinde bulunduran bir başka devlet de olabilmektedir- savaşı genelde "insanlık adına" olmaktadır. Bu argüman, sadece terörün "insanlık suçu" olarak ilan edilmesinin bir sonucudur. Terör elbette ki bir insanlık suçudur. Ancak, ahlaki ve insani sınır tanımadan insanların katledilmesine neden olan, özellikle de kitleli imha yollarını kullanabilen ve aynı zamanda insanların temel hak ve özgürlüklerine yaradılışa aykırı kısıtlamalar getiren her türlü savaş da insanlık suçudur ve bu anlamda terördür. Ansızın korkutmak, yıldırım, sindirmek ve bu yolla (iradesini tüketerek) iktidarı ele geçirmek maksadıyla yapılan her türlü aşırılık, farklı kavramlarla ifade edilse bile, sonuçta insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur. Eğer bir savaş mantığı içinde yapılıyorsa -ki hep böyle ifade edilir- bunun adına, devlete izafe edilmeyen şekliyle terör denmesinin, propagandist söylemle "ötekini karalamak"tan başka bir anlamı yoktur.

Burada çok yerinde ve bazı doğru sorular sorularak konu açılabilir:

⁶⁷ Erich HOBSEBAWM, a.g.e., s. 19.

⁶⁸ Max WEBER, *Sosyoloji Yazıları*, s. 80.

"Terör nedir? Amerikan siyasi belgelerinde geçtiği biçimiyle herhangi bir dini, siyasi, ekonomik ya da ideolojik maksat güdülerken ifa edilen gayrimeşru şiddet kullanımı mı? Bu tanıma sadık kalarak savaşı da bu maksatları gerçekleştirmeye yönelik "meşru" şiddet kullanımı olarak mı nitelemeliyiz? Terör ile savaşı birbirinden nasıl ayırt edebiliriz? Öteden beri alışık olduğumuz nizami/gayrinizami harp ayırımını, bu durumda nereye sokuşturacağız?"⁶⁹

Gerek savaş, gerekse terör, şiddet kullanımının meşruiyeti açısından oldukça göreceli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi devletin kendinden menkul meşruiyet sınırları içinde kullandığı şiddet, tarihin her döneminde meşru olarak algılanmıştır? Bunun içindir ki, devletin güç kullanma meşruiyeti her zaman için "kırılgan bir meşruiyet"tir. Bu kırılganlığı nedeniyle ki, ezelden ebede sürmez ve her zaman da tehdit edilebilir.⁷⁰ Terörün siyasal bir şiddet olduğu da göz önüne alınırsa, terör için yapılan tanımlama savaş için de geçerlidir. Hatırlanacağı gibi, gerek içte gerek dışta siyasiler ve siyasi gücü silahlı güçleri sayesinde perdeli olarak kullananlar, kendi iktidarlarına ve ideolojilerine karşı her hareketi bir savaş olarak niteler ve savaş kurallarını aşan ve kendilerinin terör olarak nitelendirdikleri vasıflar içinde savaşı sürdürürler.⁷¹

"Kötülüğü kazımak? Kötülük olmadan iyilik ne işe yarar ki? Kendi çılgınlarını meşrulaştırmak için düşmana ihtiyaç duyanlar, sadece dinsel fanatikler değildir. Silah endüstrisi ve Birleşik Devletlerin devasa savaş makinesi de varlığını meşrulaştırmak için düşmana ihtiyaç duymaktadır. İyi ve kötü, kötü ve iyi: Yazarlarının arzularına göre aktörler maske değiştirir, kahramanlar canavarlar ise bir kahraman haline gelebilir."⁷²

Meşruiyeti Devşirme veya Başarılı Terörist Olma

Şiddet kullanma tekelini elinde bulunduran ve kullanan devletler bu bakımdan meşruiyeti sağlamakta zorluk çekmezler. Siyasi iradenin meşruiyetinin sağlanmasını müteakip, yasal meşruiyet için de gerekli yasalar yapılabilir. Bu işlemi iç içe bir süreç olarak algılamak da devletin işidir. İşte bu işlem, meşruiyeti kazanma noktasında şiddet tekelini eline geçirmek isteyenler açısından önem ve örneklik kazanır.

Devletin meşruiyet kazanma işlemi hedefleyen "teröristler", uluslararası zeminlerde meşru temsilci sıfatı kazanmak için, gerekli "meşruiyeti devşirmeye" çalışırlar. Bir başka ifadeyle birileri için "başarılı bir terörist" olmaya çalışırlar.⁷³ Bu yönüyle bakıldığında masanın bir tarafına -galip veya mağlup fark etmez- kurulu düzeni/statükoyu temsil eden bir komutan olarak oturan kimse ile, ulusal veya uluslararası meşruiyet kazanmış/kazandırılmış başarılı bir terörist arasında fark olmamaktadır. Bu farksızlık, bir bakıma savaş ile terör arasındaki farkı da ortadan kaldırmaktadır.

Tüm bu belirlemeler şunu açık göstermektedir: Terörle savaş ayırımı sadece kuvvet kullanma tekelindeki meşruiyete endekslenir, diğer bir ifadeyle savaş veya terör olgusu sadece yasallık sınırları içinde mütalaa edilirse, aynı meşruiyeti kendi meşru zemininde kazanan veya kazandığını iddia eden taraf da meşruiyetten yararlanır. İşte o zaman terörle savaş arasında fark, görecelilik gereği ortadan kalkar. Nitekim bir gün, geçmişte terörist ilan edilen liderlerle aynı masanın bir diğer ucunda oturmak kaçınılmaz hale gelir.

Sonuç

Terörün, "savaşın bir çeşidi" olması, savaş olgusunun genellikle organize güçler tarafından yürütülebileceği ve organize güçler arasında en fazla organize olabilenin de devletler olabileceği dikkate alındığında; terörün asgariye indirilmesi, önlenmesi ve ortadan kaldırılması için gerekli önlemler yine devletler

⁶⁹ Murat GÜZEL, *Terörün Adaleti*, Tezkire Dergisi, Yıl 11, Sayı 23, Kasım/Aralık 2001.

⁷⁰ Cemalettin HAŞİMİ, a.g.m.

⁷¹ 11 Eylül'ün hemen bir-iki saat sonrasında ABD Başkanının, saldırının kendilerine karşı açılan bir savaş olduğu ve Haçlı Seferleri mantığıyla cevap verileceğine ilişkin ifadeleri ve yapılan harekatta Afganistan özelinde fakat dünya Müslümanları genelinde insanlığa karşı bir savaşı başlattıkları ve uyguladıkları hatırlanmalıdır.

⁷² Eduardo GALEANO, *"Şeytan ve Meleğin Dansı"*, La Jornada, 25 Eylül 2001'den çeviri.

⁷³ Cemalettin HAŞİMİ, a.g.m.

üzerine düşen yükümlülükleri ortaya koymayı gerektirmektedir. Bu yükümlülükler, özellikle çifte standardın kaldırılması, düşük yoğunluklu savaşa ve gizli operasyonlara son verilmesi, terörün sebeplerinin dikkate alınması şeklinde gündeme getirilebilir ve getirilmektedir. Bunlar her yerde geniş açıklamalarla bulabileceğimiz bilgilerdir.

Yukarıda sıralanan birkaç önlemin yanı sıra, aşağıda izah edilen iki hususun üzerinde durmak, meşruiyeti elinde bulunduranların buralara pek yanaşmaması ve konunun hukuki yönünün işlenebilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Birincisi terörü hazırlayan nedenlerden birinin **düşünce özgürlüğünün kısıtlanması**; ikincisi terörü oluşturan ve besleyen güçlerin teröre karşı işbirliğinden, sadece kendilerine karşı yönelmiş terörü kastetmeleri ve başkalarına karşı yapılan terörü dikkate almamaları. Bir başka ifadeyle **Uluslararası Suçlar Mahkemesi** oluşumuna sekte vurmaları.

Teröre Karşı Düşünce Özgürlüğü

“Halkın iradesi ve bu iradeye dayalı olarak kurulmuş meşru yönetimleri hedef alarak yıkmayı amaçlayan ve hiçbir sınır tanımadan her türlü insani değerlerden uzak başvurulan şiddet olayları şeklinde cereyan eden terörizm illetinin son yıllarda özellikle demokratik hür dünya ülkelerinde yarattığı tahribat her geçen gün artmaktadır. Bu da özgür ve hürriyeti seçmiş toplumları tedirgin etmektedir. (...)

Bir yandan anayasanın tanıdığı temel hak ve hürriyetlere saygısız olmayan, şiddeti vasıta edinmiş terörizmle mücadele ederken, diğer taraftan çağdaş demokratik toplum düzenine ulaşmak için şiddeti vasıta kılmayan düşünceleri ifade etme hürriyeti ile şiddeti benimseyen düşüncelerin örgütlenebilmesi hürriyetini kısıtlayıcı hükümlerde de iyileştirici düzenlemeler yapmak gerekmektedir.” (...)

“...başlangıçta liberal ve hürriyetçi karakteri olan hükümler yapılan değişikliklerle bu niteliğini kaybetmişlerdir. Milli bünyeyi sarsacak yıkıcı cemiyetlerin şiddet kullanmak suretiyle vaki olacak fiili hareketlerinin men edilmesi şüphe yok ki bir zarurettir. Ancak bu yapılırken düşünceyi ifade hürriyeti ile bu düşünce etrafında örgütlenme hürriyetinin de zedelenmemesi gerekir. Nitekim Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. Maddeleri, mevcut şekilleriyle, düşünceyi ifade

hürriyeti ile düşüncelerin örgütlenebilmesi hürriyetini kısıtlayıcı mahiyet iktisap etmişlerdir. Bu sebeplerle hem devletin maddi düzenini korumak ve hem de düşünceyi ifade ve örgütlenme hürriyetini sağlamak ve böylece bu iki hukuki menfaati dengeli ve çağdaş demokratik hukuk düzenine uygun hale getirmek için bu maddeleri yürürlükten kaldırarak, bunların yerine yeni bir hüküm getirmek zorunluğu ortaya çıkmıştır.⁷⁴ Bu şekilde bir düzenleme yapılırsa dahi bu kez ağır cezai müeyyideleri⁷⁵ muhtevi 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu, 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun ile 2908 sayılı Dernekler Kanununda düşünceyi ifade ve örgütlenme hürriyetini kısıtlayıcı hükümler devreye gireceğinden, zikredilen kanunlardan ilk ikisinin ve 2908 sayılı Kanundaki bazı hükümlerin yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.” (Terörle Mücadele Kanunu Genel Gereğinden)

Yukarıdaki ifadeler, terörün esasen gelişmiş ülkelerde de olabileceğini ve bu ülkeleri tedirgin ettiğini, bizim gibi gelişmekte olduğu varsayılan ülkelerde ise, düşünce ve ifade özgürlüğünün tanınmaması halinde terörün devam etmesinin kaçınılmaz olduğunu yasa koyucunun ifadeleriyle ortaya konurken, yine aynı ağızdan düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunmayışı veya kısıtlanmış olması terörün kaynaklarından birini oluşturmaktadır, denilmektedir.

Burada şu soru akla gelmiyor mu?

Düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan devlet, özellikle bazı milli, etnik, sosyal veya dini değerlere ortalama insandan daha fazla yer veren ve bu yönde özgürlükler için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarını terörize ederek ortadan kaldırmak mı istiyor?

veya,

Yukarıda formüle edilmeye çalışılan politika, halkla veya halkın bir kesimi ile savaşıma politikaları olarak algılanırsa fazla alınganlık mı olur?

Tüm bu soruların cevaplarını **ulusal devlet terörizmi** kavramı içinde değerlendirmek mümkündür. Aksi halde ihtilal gününe kadar

⁷⁴ Nitekim bu gerekçelerden hareketle TCK'nun 141, 142 ve 163. maddeleri yürürlükten kaldırılmış, yerine 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kabul edilerek düşünce ve ifade özgürlüğünde önemli adımlar (!) atılmış, 2908 sayılı Kanunda ise 2001 yılının sonu beklenmiş ve Mini Demokrasi Paketi isimli kandırmaca ile dağ fare doğurmuştur.

⁷⁵ Kürek ve sürgün cezası gibi.

kan gölü içinde yüzen bir ülkenin, bir gün hiçbir insanın burnunun kanamadığı ülke haline çevrilmesini; yine aynı şekilde anayasasında bir yandan temel hak ve hürriyetleri bir satırda tanıyarak, arkasından diğer satırlarda “ancak”larla bunları tırpanlamasını; toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünü anayasasında izne bağlı kılmaksızın düzenlemesinin ardından bizzat Kanununda ve uygulamasında izne tabi tutmasını ve engellemesini izah etmek mümkün olamazdı.

Bunun gibi, **uluslararası terörizmi** de aynı argümanlarla değerlendirmek mümkündür. Uluslararası gücü elinde bulunduran ve patronluk yapan devlet ve bu güce yanaşma olmak suretiyle katılan şahsiyet fukarası devletler, medyanın da yardımı ile uluslararası terörizmi, “demokrasi krizinin çözümü” veya “adalet ve barış operasyonu” gibi safsatlarla yansıtmakta ve yıkamaya çalışmaktadırlar.

Uluslararası Suçlar Yargılaması Karşıtlığı

1998 Temmuz ayında Roma’da 140 ülke temsilcisinin katıldığı Konferansta kabul edilen hükümler uyarınca bir Uluslararası Suçlar Mahkemesi kurulacaktır. Daha önce Lahey’de devletler arasındaki ihtilafları çözmek için kurulmuş Uluslararası Adalet Divanının dışında, bireysel olarak soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların failleri ve fiilleri bu mahkemenin kapsamına dahil edilmiştir. Mahkeme, ulusal ve uluslararası mahkemelerin yargılayamadığı davalara bakmak için kurulmuştur. Diğer mahkemeler gibi özel ve süreli sınırlı değil, genel kapsamlı ve sürekli olarak düşünülmüştür.

Fakat bu Mahkeme önemli bir engele talıkmıştır. ABD yönetimleri kendi egemenliklerini, kendi üstünlüklerini ve uygun gördükleri durumlarda tek başlarına hareket etme kapasitelerini tehdit edeceği düşüncesiyle⁷⁶ uluslararası adalet sisteminin her türlü formuna kesin bir şekilde karşı çıktıkları⁷⁷ gibi, Uluslara-

rası Suçlar Mahkemesinin kuruluşuna da karşı çıkmışlardır. ABD 120 ülkenin lehte oy kullandığı Roma Anlaşması’nı kendisi gibi 7 ülke ile birlikte aleyhte oy kullanarak engellemeye çalışmıştır. Bilahare Başkan Clinton Anlaşmayı yine “son kararları etkileme şansını kaybetmemek” düşüncesiyle⁷⁸ imzalamıştır.

Sonraki Başkan Bush, imzayı geri çekmeye uğraşmış fakat başarılı olamayınca, 11 Eylül’den bir gün önce, ABD’nin USM ile işbirliğini ve Mahkemeye mali destek sağlamayı yasaklayan bir tasarı hazırlamıştır. ABD Görevlilerini Koruma Kanununun sözü edilen bu tasarısı uyarınca Başkan USM ile işbirliğini doğrudan reddetme, USM tarafından alıkonulan Amerikalı asker ve yetkililerin serbest bırakılmaları için Lahey’e Deniz Kuvvetleri’ni gönderme, bir başka ifadeyle **“Lahey’i işgal yetkisi”**ne sahip olmaktadır. Bir başka ifadeyle:

“İmparatorluk kendi geleceğinde bu suçları işleme hakkını elinde tutmak istiyor. (Afganistan’a karşı kesinlikle bunu yapacak, gelecekte belki de Hollanda’ya karşı). ABD dışından gelecek hiçbir müdahaleye de tahammül edemeyecektir.”⁷⁹

Meşrulaştırılmış şiddetten görece meşruiyete/savaştan teröre⁸⁰

“Halkların ve bireylerin insan haklarının, **sömürgecilik, yeni sömürgecilik, apartheid**, her türlü **ırkçılık** ve **ırk ayrımcılığı**, **yabancı bir ülkenin hakimiyeti** ve işgali, ulusal egemenliğe, ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik **saldırı**lar ve **tehditler** ile **savaş tehditleri** gibi durumların sebep olduğu **“kitlel ve hayasız ihaller”**den arındırılması”

“Silahsızlanma ve gelişme arasında **yakın bir ilişki** olduğu ve **silahsızlanma alanındaki ilerlemenin**, gelişme alanında önemli çapta ilerleme sağlayacağını ve silahsızlanma tedbirleri yoluyla tasarruf edilecek kaynakların bütün halkların ve bu arada özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesine ve iyiliğine ayrılması gerektiği” kabulleri, başta ABD olmak üzere, insan temel hak ve özgürlüklerinin savunuculuğunu üstlendiğini iddia eden Batılı devletlerin tepkisini çekmiş ve **“gelişme hakkı”** bu ülkeler tarafından insan hakkı olarak kabul edilmemiştir.

Bildiriye, ABD karşı oy kullanırken, Almanya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, İzlanda, İsrail, Japonya ve İsveç çekimser oy kullanmışlardır. Bkz.: M. BALCI, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Önemi”, 04.05.2001, Mazlumder’de sunulu Tebliğ.

⁷⁶ Sean HEALY, a.g.m.

⁷⁷ BM Genel Kurulunun 4.12.1986 tarih 41/128 sayılı Kararıyla ilan edilen Gelişme Hakkına Dair Bildiri’nin başlangıç metninde yer alan,

⁷⁸ Sean HEALY, a.g.m

⁷⁹ Sean HEALY, a.g.m

⁸⁰ www.savaskarsitlari.com

Savaşın, dolayısıyla terörün kaynağını oluşturan tüm devletler –legal veya illegal yöntemlerle- savaşın veya terörün zeminini hazırlamak zorundadır. Yukarıda verdiğimiz Kuveyt'te Neyyire örneğinde olduğu gibi, tüm savaşlar buna benzer yöntemlerle devletler tarafından meşrulaştırılır. Bu meşruiyetin içine her türlü şiddeti, hatta savaş kurallarını aşan şiddeti de koymayı ihmal etmezler. Devlet başkanları savaş çıkırtkanlığı yapar ve medya ile birlikte uydurma hikayelerle halkı da yönlendirirler. Yapılmak istenen asıl şey, edilgen toplumdaki her şeye evet diyen bir kamuoyu yaratmaktır. Bugün de gerek kendilerine karşı yönelen eylemleri savaş olarak nitelesinler, gerekse terör olarak nitelesinler, kendilerine veya insanlığa karşı savaş bahanesiyle yola çıkanlar, kendi terörlerini dünya halklarından gizlemeye çalışmaktadırlar.

Savaş veya terör, neticede her ikisinin de resmi söylemde aynı özellikleri öne çıkmaktadır.⁸¹

Birincisi, olguyu eksik tanımlamak. Çünkü tanımlamak bir yandan da kendini bağlayan bir tutarlılık gerektirmektedir. Gerçekten de devletler terörü genel geçer bir tanımla ortaya koymamaktadırlar. Genellikle şiddet, cebir, korkutma, yıldırma, sindirme, tehdit gibi kavramları kullanarak terörü izah etmeye çalışmaktadırlar. Oysa ki bu argümanlar aynı zamanda **savaş** için de kullanılmaktadır. Bu eksik tanımlama, savaş gibi nadir olabilen bir olgunun halk kitlelerine anlatılmasını gerektirmediğinden, daha güncel olan **terör** için işe yarayabilmektedir.

İkincisi, Küreselcilik. Aslında meşrulaştırılmış modern devlet şiddetine/savaşa yönelmiş bir tehdit olan eylemlerin, tüm insanlığa yöneltilmiş bir tehdit olarak algılanması. Bu algıyanılması beraberinde, Batı'nın dayattığı küreselleşmenin de hedef alındığını, dolayısıyla terör karşıtı politikaların da küresel olması gerektiğini vurgulamaktadır. Batı için gerekli bir argüman olarak ortaya konulan küreselleşme, özellikle teröre karşı küresel bir mücadeleyi beraberinde getirdiğinde, aynı zamanda karşısında küreselleşen bir fikri ve eylemli muhalefeti oluşturmaktadır.

“(Zakaria'ya göre) ...Küreselleşmenin beraberinde getirdiği yenilikler ve geleneksel yapıdan tevarüs edilen eski dünya algısı arasında yaşanan gerilim özellikle genç insanları uyumsuz toplumsal tipler haline sokmaktadır. Yeni ve eski dünya arasında uyum sağlayamayan gençler ulaşılması imkansız görülen bu modernlik karşısında yeni ve daha ulaşılabilir alternatifler aramaktadırlar. Fundamentalizm işte böylesi genç insanları her yerde aramakta ve Fundamentalizm de küreselleşmektedir. Söz konusu uyumsuzluk, ekonomik, siyasi v.s. nedenler dolayısıyla geleneksel yerleşim birimlerinden kentlere doğru yaşanan göç olgusu ile daha da pekişmekte.... Zakaria'ya göre bu şartlar altında toplumlar devrimci çözüm arayışına girerler. Fransız Devrimi ya da İran Devrimi öncesinde de benzer şartlar söz konusu olmuştur. Zakaria'ya göre, Arap dünyası örneğinde söz konusu devrimci arayış İslâmi canlanma formunda kendisini açığa vuracaktır.”⁸²

Üçüncüsü, gerekli her türlü enformasyonu ve dolayısıyla niteleme özgürlüğünü ellerinde tutmaları. Bu inisiyatif, kimin terörist, kimin özgürlük savaşçısı olduğuna karar vermeyi ifade etmektedir. Bu nedenledir ki terörist ile özgürlük savaşçıları zaman zaman yer değiştirmektedirler.

Dördüncüsü, Terörizme yol açan sebepleri dikkate almamak. “Bizden teröristleri anlamaya çalışmamızı mı bekliyorsunuz” veya “asmayalım da besleyelim mi?” tarzında kendini ifade eden bir yaklaşım. Esasen bu yaklaşımın nedeni yine devletlerin politik ihtiyaçları için gerek ihmal gerek kasıtlı bir şekilde terörü çoğu zaman kendilerinin beslemiş olmalarıdır. Terör artık topyekun bir mücadele ile karşı konulması gerekli bir hal aldığına da, terörün herhangi bir meşru nedeni olamayacağını ileri sürerler.

Beşinci özellik, Terörü tanımlamada veya lanetlemede seçici davranmak. “Senin teröristin” veya “benim özgürlük savaşçım” gibi.⁸³

⁸² Fahrettin ALTUN, a.g.m.

⁸³ “Ne yazık ki tarih güçlülerden yanadır ve hep onların sesi duyulur. Kolomb'un keşfiyle başlayan bizim tarihimiz ise daha önce eşine rastlanmayan çok büyük kıyımların vuku bulduğu ve büyük medeniyetlerin yok edildiği bir tarihtir. Maya, İnka, Aztek uygarlıkları, Amerikalı ve Kanadalı Kızılderililer, hepsi yok edildi, sesleri tamamen kesildi. Ara sıra egemen güçler acı çektiğinde, bir bedel ödediğinde onların sesini duyuyoruz. Ancak o zaman eylem yapanların ve ölenlerin Arap ya da Kızılderililer olduğunu öğreniyoruz, seslerini ancak

⁸¹ İkbâl AHMED, a.g.k.

Bu da yine devletlerin ulusal veya uluslararası politik ihtiyaçlarından kaynaklanan seçiciliktir.

Yukarıdan itibaren ifade etmeye çalıştığımızın özeti: Savaş veya terör, her ikisinde de şiddetin -kanun dışı değil-, hukuk dışı/hukuka aykırı bir şekilde kullanıldığını, ister savaş ister terör olsun, en tehlikeli olanının devlete izafe edileni olduğu gerçeğini vurgulamaktır. Bir başka ifadeyle, farklı (devlet, mafya, din, siyasi) terör olguları içinde en tehlikelisinin devlet terörü olduğu ve önüne geçilemez terörün devletlere, özellikle de güçlü devletlere ait olduğudur. Bedeli en ağır olan terör **devlet terörüdür**.⁸⁴

Netice olarak, terörü engellemenin yolu, savaşı engelleme yollarından farklı değildir. Aksi halde, **meşrulaştırılma yetisi kuvvetli savaş mantalitesi, görece meşruiyete sahip terör yaratacak veya karşıtları bundan terör çıkarabilecektir**.

Kaynakça

- AHMED, İkbal; "Terörizm: Bizimki ve Onlarınki", Çev: Halil TUNALI, Haksöz Dergisi, Aralık 2001, Sayı 29)
- AKBULUT, İlhan; "Gerekçeli Terörle Mücadele Kanunu ve Açıklaması", (İstanbul: 1993, Kazancı Yay)
- BALCI, Muharrem; *MGK ve Demokrasi, Hukuk – Ordu – Siyaset*, 3. Baskı, (İstanbul, 2000, Yöneliş Yay)
- ; "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Önemi", 04.05.2001, Mazlumder'de sunulu Tebliğ.
- CHOMSKY, Noam; "Korsanlar ve İmparatorlar", Çev: Fatma ÜNSAL, (İst: 1991, Akademi Yay)
- ; "Terörizm Kültürü, A.B.D. Terörü", Çev: Taha CEVDET, (İst: 2000, Pınar Yay)
- CLAUSEWITZ, Carl Von; *Savaş Üzerine*, (İstanbul: 175, May Yay)
- DEMİRER, Temel; "Terörist Mi Dediniz?", *Küreselleşme ve Terör, Terör Kavramı ve Gerçeği*, 1.

Kitap, Derleyen: Mehmet Ali Civelek, (Ankara: 2001, Ütopya Yay)

- GALEANO, Eduardo; "Şeytan Ve Meleğin Dansı", *Küreselleşme ve Terör, Terör Kavramı ve Gerçeği*, 1. Kitap, Der: M Ali Civelek, (Ankara: 2001, Ütopya Yay)
- GÜZEL, Murat; "Terörün Adaleti", *Tezkire Dergisi*, Yıl 11, Sayı 23, Kasım/Aralık 2001
- HAŞİMİ, Cemalettin; "İnsanlık ve Terör, Liberal Hurafeler Dünyası", *Tezkire Dergisi*, Yıl 11, Sayı 23, Kasım/Aralık 2001.
- Sean HEALY, "İmparatorluk Adalet Değil Savaş İster". Çev: Murat YÖRÜKOĞULLARI, *Haksöz Dergisi*, Aralık 2001, Sayı 29.
- Erich HOBBSBAWM, *Kısa 20. Yüzyıl, 1914–1991 Aşırılıklar Çağı*, Çev: Yavuz ALOGAN, (İst: 1996, Sarmal Yay)
- KILIÇBAY, Mehmet Ali; "Von Clausewitz'in Bilimsel Savaşı", *Cogito*, 3 Aylık Düşünce Dergisi, 1995, Sayı. 3.
- KURT, Şahin; "Uygulamada Terör Suçları ve İlgili Mevzuat", (Ankara: 1998, Seçkin Yay)
- ÖYMEN, Edip Emil; "Savaşmayı Reddeden Askerler", *Cogito*, 3 Aylık Düşünce Dergisi, 1995, Sayı. 3.
- ÖZTÜRK, Osman Metin; www.terror.gen.tr.
- RUTER, E.A.; *Düzene Uygun Kafalar Nasıl Yetiştirilir*, Çev: M. KÜRKÇÜGİL, (İst: 1999, Bakış Kitaplığı)
- WEBER, MAX; *Sosyoloji Yazıları*, 3. Baskı, Çev: Taha PARLA, (İst: 1993, Hürriyet Vakfı Yay)
- ZAKARİA, Fareed; "Bizden Neden Nefret Ediyorlar", *Newsweek Dergisinden Çeviren Fahrettin ALTUN*, "11 Eylül ve 'Bizden Neden Nefret Ediyorlar' sorusunun Cevabı Üzerine" adlı Yayınlanmamış makalesi.

www.savaskarsitlari.org

böyle duyurabiliyorlar. Sakın onları masum göstermeye çalıştığımı falan düşünmeyin. Fakat adil olmalı ve kendimize şu soruyu sormalıyız: Nedir terörizm?" İkbal AHMED, a.g.k.

⁸⁴ İkbal AHMED, a.g.k.